

Leikkisä opettaja

-Leikin mahdollisuudet
kuvataidekasvatuksessa

Santtu (Sari) Koivu 2022
Taiteen maisterin opinnäyte, 30 op
Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma. Taiteen laitos
Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Ohjaaja Leena Knif

Tekijä Santtu (Sari) Koivu

Työn nimi Leikkisä opettaja –Leikin mahdollisuudet kuvataidekasvatuksessa

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Vuosi 2022

Sivumäärä 49

Kieli suomi

Tiivistelmä

Tämä taiteen maisterin opinnäytetyö tutkii leikin mahdollisuuksia taidepedagogisessa toiminnassa. Tutkielma kiinnittyy leikkimisen merkitykseen nyky-yhteiskunnassa. Teen tutkimusta kuvataidepedagogisesta näkökulmasta. Leikin tiedetään edistävän kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit, kuten innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Opinnäytteen tekoa ohjaa kiinnostukseni ihmettelyä kohtaan. Haluan antaa mahdollisuuden uteliaalle tutkimusprosessille, joka saattaa johdattaa odottamattomien leikin paikkojen äärelle. Opinnäytteen tarkoituksena on oman opetuksellisen kiinnostuksen lisäksi tuoda esille leikillisiä toimintatapoja myös muiden taidekasvattajien käyttöön.

Tutkielma on laadullinen tutkimus. Metodina olen käyttänyt puolistrukturoitua haastattelututkimusta. Pyrin ymmärtämään tutkimusaiheeni laatua tarkastelemalla leikillisyyttä hyödyntävien taidepedagogien kokemuksia leikillisyydestä. Haastattelin neljää leikkiä opetustyössään käyttävää asiantuntijaa. Aineistoni muodostui kolmesta haastattelusta, jotka toteutin syksyllä 2021. Olen analysoinut aineistoni laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimusstrategiani on tieteenfilosofiselta lähtökohdaltaan fenomenologinen, koska haastattelututkimus korostaa yksilön havaintoihin ja kokemuksiin perustuvaa tietoa.

Aineistosta nousi esiin kolme keskeisintä motiiveiksi nimeämäni aiheita. Nämä ovat opettajan leikillinen asenne, vuorovaikutus ja merkityksellisyys. Keskeisin ja mielenkiintoisin löydös on, että leikki on erottamaton osa haastateltavien toimintatapaa ja ammatillista identiteettiä. Leikki näyttäytyy sekä opetuksen välineenä että sisältönä. Opinnäytteeni vahvistaa tutkimuskentän ajatusta, että leikkiä kannattaa käyttää taidepedagogisessa toiminnassa. Opinnäytetyö sisältää esimerkkejä erilaisista leikeistä opetuksen välineenä. Nämä leikit voivat olla johdattamassa tärkeiden asioiden äärelle opetuksessa. Leikkien avulla päästään ihmettelemään, tutkimaan ja kokeilemaan erilaisia asioita ilman suorituspainetta. Leikkisä taideopettaja voi kehittää vuorovaikutusta, luoda merkityksellistä tilaa oppimiselle ja viedä leikkien taiteen äärelle. Toivon, että opinnäytteeni voi parhaimmillaan inspiroida kuvataideopettajia leikillisen opettamisen pariin.

Avainsanat leikki, leikillisuus, ihmettely, mielikuviutus, kuvataidekasvatus, taidepedagoginen toiminta

Author Santtu (Sari) Koivu

Title of thesis Playful teacher – The possibilities of play in art education

Department Department of Art

Degree programme MA Degree programme in Art Education

Year 2022

Number of pages 49

Language Finnish

Abstract

This Master of Arts thesis investigates the possibilities of play in art education. The thesis focuses on the meaning of play in today's society and I am approaching the research from the perspective of visual arts pedagogy. It is well known that play can promote development, learning, and well-being in learners. Play combines the key elements that encourage learning, such as enthusiasm, teamwork, and challenging one's own skills. The guiding principle behind the thesis work is influenced by my own interest in wondering. I want to pave way for a curious research process that might lead to unexpected situations involving play in the context of learning. The purpose of the thesis, in addition my own educational interests, is to reveal playful ways of working for the use of other art educators as well.

The thesis is a qualitative study, where semi-structured interview research has been applied. My goal is to shed light into the quality of my research topic by observing and investigating the experiences of art educators utilizing playfulness in their teaching. During the research, I interviewed four experts who implement play in their teaching methods. The research material eventually composed of three interviews that I conducted in the fall of 2021 and was analyzed using qualitative content analysis. From the philosophy of science perspective, my research strategy is phenomenological, as interview based research methodology emphasizes information based on observations and experiences of an individual.

Three central topics emerged from this study: playful attitude of the teacher, interaction, and meaningfulness. The most significant and interesting finding is that play seems to be an inseparable part of the interviewees' way of working and professional identity. In their teaching, play emerges both as a teaching tool and as content. The results of this thesis work reinforce the existing approach, where play and playfulness play an important role in art education and pedagogical activities. The thesis includes examples of various activities involving play and different games as teaching tools. These games can serve as important pathways towards meaningful learning experiences. With the help of play, learners get to wonder, explore, and try new things without performance pressure. Playful art teacher can improve the interaction in the classroom, create meaningful space for learning, and guide the students closer to the subject of art in question. The goal of my thesis is to inspire art teachers and educators towards playful teaching methods.

Keywords play, playfulness, wondering, imagination, art education, art pedagogy

Sisällysluettelo

1. Johdanto	5
1.1 Leikki ja ihmettely omassa taiteellisessa työskentelyssäni	5
1.2 Askelmerkit kohti leikillistä opetusta	6
1.3 Oma näkemykseni leikkiin ja leikillisyyteen	7
1.4 Tutkimuskentältä nousseet perustelut aiheelleni	8
1.5 Tutkimuskysymys ja metodi	9
2. Teoreettinen tausta	10
2.1 Leikin määritelmät	10
2.2 Leikin kehitysvaiheet	11
2.3 Leikki ja oppiminen	11
2.4 Leikki opetussuunnitelmissa	12
3. Tutkimusmenetelmä	14
3.1 Aineiston keruumenetelmänä puolistrukturoitu teemahaastattelu	14
3.2 Haastateltavien valitseminen	15
3.3 Haastattelujen eettisyys	16
3.4 Haastateltavat	17
3.5 Haastattelutilanteet	18
3.6 Aineiston analyysi	20
3.6.1 Litterointi	20
3.6.2 Taulukointi	21
3.6.3 Teemoittelu ja sisällönanalyysi	24
4. Leikin motiivit taidepedagogisessa toiminnassa	25
4.1 Opettajan leikillinen asenne	25
4.2 Vuorovaikutus	26
4.2.1 Kontaktin luominen oppilaisiin	26
4.2.2 Ryhmäytyminen	28
4.2.3 Jännitys	29
4.3 Merkityksellisyys	30
5. Esimerkkejä leikillisestä opettamisesta	33
5.1 Yksi–kaksi–kolme	33
5.2 Väri-vesien laboratorio	34
5.3 Älä pudota palloa	34
5.4 Yhteinen kuvitteluleikki: avaruusseikkailu	35
5.5 Impropiirros	36
5.6 Piiloleikki	37
5.7 Leikillisten harjoitteiden synnyttämiä ajatuksia	37
6. Loppupäätelmät	39
6.1 Pohdinta	40
6.2 Tutkielman luotettavuudesta	43
7. Lähdeluettelo	44
8. Liitteet	47
8.1 Haastattelulupa	47
8.2 Haastateltaville lähetetyt kysymykset	48

"Opettajuus on ammatti ihmiselle,
joka ihmettelee työkseen."
– Loris Malaguzzi

1. Johdanto

Opinnäytteeni kiinnittyy leikkimisen merkitykseen nyky-yhteiskunnassa, kontekstina taidepedagogia. Olen ammatiltani kuvataiteilija ja työskennellyt heti valmistumiseni jälkeen myös kuvataideopettajana. Teen tutkimusta kuvataidepedagogisesta näkökulmasta.

Minua kiehtoo leikin mukanaan tuoma, hauskalla tavalla jännittynyt olotila, energia ja hyvä mieli. Leikki ja leikillisuus ovat seuranneet huomaamatta mukanaani kuvataiteilijana toimiessani. Kuvataidekasvattajan maisterin opintojen edetessä huomasin, että kaipaen leikillisempää otetta myös kuvataidekasvattajuuteen. Opinnäyte toimiikin tekijänsä eräänlaisena tutkimusmatkana leikillisemmän opetustyylin etsintään. Opinnäytteen tarkoituksena on oman opetuksellisen kiinnostuksen lisäksi tuoda esille toimivia leikillisiä toimintatapoja myös muiden taidekasvattajien käyttöön.

Tutkimukseni on puolistrukturoitu haastattelututkimus. Se on sidoksissa laadulliseen tutkimusperinteeseen ja fenomenologiseen tieteenfilosofiaan. Pysin ymmärtämään tutkimusaiheeni laatua tarkastelemalla leikillisyyttä hyödyntävien taidepedagogien kokemuksia leikillisyydestä. Olen rajannut tutkimuksen omaan kiinnostukseeni pohjautuen.

1.1 Leikki ja ihmettely omassa taiteellisessa työskentelyssäni

Valmistuin kuvataiteilijaksi Lahden ammattikorkeakoulun Taideinstituutista vuonna 2005. Miettiessäni taiteellista työskentelyäni, on leikki ja leikillisuus kulkenut vahvasti mukana alusta asti. Ensimmäisessä kouluaikaisessa taidenäyttelyssäni rakensin sinisten syanotyyppien keskelle aikuisten pallomeren. Näyttely käsitteli kasvamista, lapsen halua olla isompi ja aikuisen kaipuuta lapsuuden huolettomuuteen. Pallomeressä riitti kävijöitä, niin lapsia kuin aikuisiakin.

Kiinnostus leikillisyyteen ei ole aina ollut tietoista, mutta kun mietin omaa taiteellista tuotantoani, on leikillisuus läsnä lähes joka teoksessa. Leikki näyttäytyy teoksissa aiheen kautta hyväntuulisuutena ja eteenpäin vievänä energiana. Videoteoksissani leikkivät niin lapset kuin mummoikäiset. Olen käyttänyt leikkejä taiteeni lähtökohtana. Palaan monissa aiheissa lapsuuteeni maaseudulle, joka oli elämyksellinen ja täynnä seikkailuja. Ainakin näin jälkikäteen muistellen lapsuuden muistot ovat saaneet kultakehykset. Parhaimmillaan taidetta tehdessä pääsee flow-tilaan, jossa menettää ajan ja paikan tajun. Itse en koe

varsinaisesti leikkiväni tehdessäni taidetta. Tunnistan silti samankaltaisen virtauksen kokemuksen, innostuksen ja keskittymisen niin leikissä, kuin taiteen tekemisessä.

Ihmettely on osa taiteen tekemisen prosessiani. Se on aiheen äärelle pysähtymistä ja sen tutkimista. Koitan muistella miltä asiat tuntuivat lapsuudessa koettuina, mikä oli se taika? Myös kuvataidekasvattajan työssä on tilaa ihmettelylle. Sinikka Rusanen, Mirva Kuusela, Kati Rintakorpi ja Kaisa Torkki (2014) kirjoittavat, että sekä kasvattaja että lapsi tarvitsevat kummatkin hämmästelemisen taitoa. He puhuvat esteettisestä asenteesta, jolle on ominaista katsoa asioita avoimesti ja tuorein silmin: ne havaitaan ikään kuin ensimmäistä kertaa (Rusanen ym., 2014, s. 29). Leikki tarjoaa myös ihmettelylle turvallisen tilan.

"Tutkiva lapsi tarvitsee rinnalleen tutkivan pedagogin, jolla on kyky heittäytyä mukaan uusiin seikkailuihin."

– Elisse Heinimaa

1.2 Askelmerkit kohti leikillistä opetusta

Kuvataiteen opettamisessa minua motivoi oppilaiden riemu uuden oppimisesta. Erityisryhmissä olen kohdannut monenlaisia oppijoita erilaisin rajoittein. Olen halunnut mahdollistaa taiteen tekemisen kaikille kiinnostuneille ja on ollut upeaa huomata, että taiteen keinoin on löytynyt omat ilmaisutavat niin kuurolle, lähes sokealle, puhumattomalle sekä eri tavoin liikuntavammaisille. Kuvataidekasvatuksen maisteriopinnoissa opettajaopiskelijoita on kannustettu pohtimaan omaa suhdettaan kasvattajuuteen.

Minuun teki suuren vaikutuksen kuvataidekasvattaja Elisse Heinimaan Aalto-yliopistossa pitämä luento Reggio Emilia -pedagogiikasta keväällä 2019. Reggio Emilia -pedagogiikka perustuu italialaisen Loris Malaguzzin (1920–1994) kehittämään kasvatukseen, joka pohjautuu filosofiaan, jossa sekä aikuiset että lapset ovat oman elämänsä parhaimpia tuntijoita. Kun Elisse esitteli tapaansa opettaa, muistan miettineeni, että tässä on jotakin mitä haluan tuoda omaan opetukseeni. Opetuksen leikillisyyden puhutteli minua ja kannusti ottamaan selvää leikillisyyden mahdollisuuksista kuvataideopetuksessa. Tässä vaiheessa olin itse käyttänyt leikillisyyttä lähinnä vain virittäytymiseen ohjatessani vauvojen ja taaperoiden värikylpyjä. Minua alkoi kiinnostaa leikilliset opetustavat myös varsinaisen leikki-ikä ohittaneille.

Lähdin tutkimaan leikillisyyttä ensimmäisessä taidekasvatusseminaarissa syksyllä 2019. Aalto-yliopiston seminaarityöni oli kirjallisuuskatsaus, jossa kirjoitin leikistä ja sen

merkityksestä. Pohdin myös leikkiä osana kuvataidekasvatusta Reggio Emilia -pedagogisesta näkökulmasta ja kävin läpi leikillisyyden merkitystä omassa taiteellisessa työskentelyssäni. Erityisen positiivisesti leikkiin suhtautuvana minua muistutettiin, että leikki ja leikillisuus ei ole kaikille mieluista ja hauskaa. Kyky leikkiin ei ole itsestäänselvyys ja vastustusta saattaa ilmetä niin lapsissa kuin aikuisissa. Toiset ovat taitavia leikkijöitä luonnostaan ja osalle leikillisyyden löytäminen vaatii isompia ponnistuksia. Päästäkseni tutustumaan leikillisyyden jännittävään puoleen, otin haasteeksi tutustua improvisaatioon.

Improvisaatio on kaukaa kiinnostanut ja samalla jännittänyt minua. Pääsin marraskuussa 2020 osallistumaan Elina Stirkkisen ja Riitta Tikkasen vuorovaikutus- ja improvisaatiokoulutukseen Aalto-yliopiston taiteidenvälisen oopperaprojektin yhteydessä. Elina ja Riitta ovat energisiä innostajia ja opettelimme erilaisia tapoja ohjata ryhmää leikin kautta kohti päämäärää. Minua alkoi kiinnostaa tämän tyyppisten harjoitteiden käyttäminen myös kuvataidekasvatuksessa.

1.3 Oma näkemykseni leikkiin ja leikillisyyteen

Leikkimisestä tulee hauska tavalla jännittynyt olotila, eräänlainen sisäinen nauru sekä hyvä olo. Itselleni on jäänyt parhaiten mieleen lapsuuden liikunnalliset leikit, kuten kuurupiilo, kymmenen tikkua laudalla, sokko, nurkkis ja hippa. Kun pinnistää muistia, tulee mieleen myös tärkeät maja- ja kotileikit, joita leikittiin sekä sisällä että ulkona. Hauskoja muistoja ovat myös kavereiden kanssa perustetut salakerhot kerholehtineen. Leikki on varmasti itsellä säilynyt niin vahvana lapsuuden hyvien leikkikokemusten kautta.

Leikit siirtyvät sukupolvelta toiselle, ja voin kuulla huudahduksen ”Ota kiinni, mandariini!” vielä nykylastenkin suusta. Jo omien isovanhempien kanssa leikityt leikit, kuten kuurupiilo, ovat erityisen tärkeitä. Ne ovat osa jatkumoa, joka alkaa vauvaiän ”kukkuuleikistä”. Muistan parhaiten mummoni äidistä Onko koira kotona? -leikin. Omien lasten kasvua seurattaessa olen saanut kokea monet leikit ja maailman ihmettelyn taas uudelleen. Innostuneen leikkijän seuraan on helppo liittyä.

Leikissä minua puhuttelee jännitys ja mielikuvituksen rajattomat mahdollisuudet. Ajatlessani leikkiä opetuksen välineenä, saatan sekoittaa leikin ja leikillisyyden rajoja tiedostamattani. Huomaan, että saatan ajatella leikkinä esimerkiksi moniaistisen havainnoinnin ja tutkimisen. Ehkä ne ovat enemmänkin leikillisiä. Leikillinen puolestaan avautuu minulle asenteena ja mielentilana, silloin on jo vähän niin kuin lähtökuopissa ja valmiina leikkiin ja ehkä jopa seikkailuun. Leikki ja seikkailu yhdistyvät myös omassa ajattelussani. Leikissä on mukana seikkailua ja seikkailussa leikkiä.

1.4 Tutkimuskentältä nousseet perustelut aiheelleni

Leikkiä on tutkittu kuvataidekasvatuksessa ja opetuksen kontekstissa. Leikkiä pidetään niin tärkeänä, että se on kirjattu YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 31. artiklaan (Unicef, 1989) muun muassa terveyden, suojelun ja kansalaisuuden rinnalle. Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa aikuisia turvaamaan lapsen mahdollisuuden leikkiin: ”Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin.” (Unicef, 1989.)

Vuoden 2022 varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2022) mukaan leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikkiessä lapsi oppii, mutta hänelle itselleen leikki ei ole tietoinen oppimisen väline, vaan tapa olla ja hahmottaa maailmaa. Leikissä yhdistyy keskeiset oppimista edistävät elementit, kuten innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta herättävät kokemukset virittävät lapsia leikkiin, eli lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. (Opetushallitus, 2022, s. 40–41.)

Mediassa on ollut esillä lasten leikkien väheneminen. Leikkimisen asiantuntija Marjatta Kalliala kuvailee MTV:n uutisissa (29.10.2022) leikkiä elämää kantavaksi voimaksi. Hän sanoo leikkimisen muuttuneen viime vuosina. Se on siirtynyt enimmäkseen ulkoa sisälle ja samalla lasten luontosuhde on heikentynyt. Myös digitalisaatio on muuttanut lasten leikkiä, mutta pelit eivät ole tulleet Kallialan mukaan täyttämään tyhjää aikaa, vaan ne työntävät tieltään muita lapsille tärkeitä asioita. (MTV-uutiset, 2022.) Tiedetoimittaja Annikka Mutanen kirjoittaa myös, etteivät lapset leiki ulkona niin kuin ennen. Mutanen nostaa esille monien kehityspsykologian ja kasvatusalan tutkijoiden huomion, kuinka leikin puuttuminen vahingoittaa lasten ja nuorten kasvua ja mielenterveyttä. (Mutanen, 2022.)

Ruokonen (2020) kirjoittaa, että Kansallisen koulutuksen arviointikeskus Karvin tutkimustulokset toivat esille taidekasvatuksen paikoitellen heikon toteutumisen varhaiskasvatuksen arjessa. Arvioinnin mukaan kuvataide- ja musiikkikasvatus toteutuivat varhaiskasvatuksessa vain satunnaisesti. Henkilöstö koki, ettei alle kolmevuotiaiden toiminnassa voida aina toteuttaa leikkipedagogiikkaa, taidekasvatusta, kielellisesti rikasta vuorovaikutusta tai tutkimiseen kannustavaa toimintaa varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteiden edellyttämällä tavalla. Osasyynä oli lapsiryhmien haasteet, joita olivat muun muassa lasten nuori ikä, erityisen tuen tarpeet, kielen kehityksen vaiheet ja ”yleinen haastavuus”. Tämä on valitettavaa, sillä taidekasvatuksella voidaan luoda lapsilähtöisiä ja leikkipedagogisia ratkaisuja pedagogiikan haasteisiin. (Ruokonen, 2020, s. 5.)

Mielestäni varhaiskasvatuksen taidekasvatusta pitää kehittää, koska leikki on varhaiskasvatuksessa keskeinen ja suotuista toimintatapa. Taidekasvatuksen ja leikin yhteyttä on

syitä tutkia lisää. Näen, että taidekasvatuksen yhtenä tehtävänä on tuoda tärkeää leikkiä kasvatukseen ja taidekasvatuksen kontekstiin. Vaikka leikki yhdistetään usein lapsiin, näen leikin hyödyt myös aikuiskasvatuksen puolella. Marjaana Kangas (2022) on tutkinut leikillisyyttä jo kahdenkymmenen vuoden ajan ja sanoo, että leikillisuus on viime vuosina tunnustettu merkitykselliseksi aiheeksi niin tutkimuksissa kuin elämässä ja yhteiskunnassa. On huomattu, että se on asia joka koskettaa meitä kaikkia läpi elämän, eikä liity vain leikin kautta oppimiseen varhaisvuosina. Hän näkee, että leikillisuus on jatkuvan oppimisen tematiikkaa. Leikki ja leikillisuus on saanut näkyvyyttä myös mediassa. Aikuisten leikki on hyväksyttävämpää ja digitalisaatio on luonut sille uusia mahdollisuuksia. Kankaan mukaan voidaan puhua leikillisyyden aikakaudesta, sillä leikille on enemmän kysyntää ja näin ollen myös kasvava tarve sen tutkimiselle. (Kangas, 2022.)

1.5 Tutkimuskysymys ja metodi

Lähden selvittämään leikin mahdollisuuksia taidekasvatuksessa kysymällä: **Miten leikki näyttäytyy taidepedagogisessa toiminnassa?** Tutkimuskysymykseni on avoin, koska haluan antaa mahdollisuuden uteliaalle tutkimusprosessille, joka saattaa johdattaa odottamattomien leikin paikkojen äärelle.

Tutkimuskysymykseen vastatakseni olen valinnut keskeiseksi tutkimusmenetelmäksi puolistrukturoidun teemahaastattelun. Haastattelen neljää leikkiä opetustyössään käyttävää asiantuntijaa, joita yhdistää kiinnostus leikillisiä opetustapoja kohtaan. Analysoin haastattelut etsimällä sisällöstä toistuvia teemoja. Valitsin tämän metodin, koska en tiedä millaisia vastauksia tulen saamaan ja koska haastattelen yksilöitä heidän omista kokemuksistaan.

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ei ole vain yhdenlainen tapa tutkia, vaan se sisältää erilaisia lähestymistapoja ja analyysimenetelmiä. Laadullinen tutkimus pyrkii ennemminkin kuvailemaan aihetta mittaamisen sijaan, toisin kuin kvantitatiivinen tutkimus tekee. Tämän takia valitsin laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmäksi. Omassa tutkimuksessani laadullista on esimerkiksi se, että vastaaja voi antaa ainutlaatuisen vastauksen sen sijaan, että pitäisi valita ennalta valituista vaihtoehdoista. (Eskola & Suoranta, 2005; Hirsjärvi & Hurme, 2008.)

2. Teoreettinen tausta

2.1 Leikin määritelmät

Hollantilainen kulttuurihistorioitsija Johan Huizinga ehdottaa vuonna 1938 kirjassaan *Leikkivä ihminen, yritys kulttuurin leikkiaineksen määrittelemiseksi* viisaan ihmisen, homo sapiensin rinnalle nimitystä leikkivä ihminen, homo ludens. Hän lähtee liikkeelle ajatuksesta, että leikki on kulttuuriakin vanhempi ilmiö. (Huizinga, 1967, s. 5.)

Jotta leikki avautuisi samanlaisena käsitteenä kaikilla maailman kielillä, Huizinga määrittelee leikin seuraavalla tavalla: ”Leikki on vapaaehtoista toimintaa tai askarointia, joka suoritetaan määrätyissä ajan ja paikan rajoissa vapaaehtoisesti hyväksytyjen, mutta ehdottomasti sitovien sääntöjen mukaan; se on oma tarkoituksensa, ja sitä seuraa jännityksen ja ilon tunne sekä tietoisuus jostakin, mikä on toista kuin tavallinen elämä.” (Huizinga, 1967, s. 39) Huizinga mainitsee vielä, että näin määriteltynä käsite näyttää soveltuvan kaikkeen siihen, mitä kutsumme leikiksi eläimillä, lapsilla ja aikuisilla (Huizinga, 1967, s. 39).

Leikki on moniulotteinen ja laaja käsite, se muuttaa muotoaan kokijasta ja iästä riippuen. Kasvatustieteen professori Aili Helenius (2004) miettii artikkelissaan *Leikin syntymäsi-joilla* leikkiin liittyviä kysymyksiä, kuten mitä leikki on? Hän nostaa esille psykologi Lev Vygotskin ajatuksen: ”Leikki on toimintaa, jota toteutetaan kuvitellussa tilanteessa.” Helenius esittelee myös ensimmäisen suomenkielisen leikkiä koskevan väitöskirjan tehneen Elsa Enäjärvi-Haavion samantapaisen määritelmän: ”leikki on illuusio, jonka valtaan tekijä tahallaan antautuu.” (Helenius, 2004, s. 14.) Helenius myös painottaa, että kuvitteellisuudella on olennainen merkitys leikin määritelmässä: ”Mielikuvitus vapauttaa ihmisen ajan ja paikan rajoituksista ja ohjaa leikkijän suunnittelemaan ja arvioimaan omaa toimintaansa ja vertaamaan todellisuutta siihen, mihin alun perin pyrki. Juuri kuvitteellisuuteen liittyy leikin voima luoda yleistyksiä. Leikki on siis prosessi, jossa henkiset kyvyt kehittyvät.” (Helenius, 2004, s. 14.)

Käytän leikin lisäksi käsitettä leikillisuus. Kankaan (2014) mukaan leikillisyydelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää ja se rinnastetaan usein leikkiin, luovuuteen ja emotionaalisiin tekijöihin (Kangas, 2014, s. 73). Kangas (2022) sanoo leikin ja leikillisyyden olevan käsitteinä vaikeasti erotettavia, koska ne ovat niin läheisiä keskenään. Hän erottaa käsitteet karkeasti toisistaan sanomalla, että leikki on enemmän toimintaa ja leikillisuus ominaisuutta ja tekemisen laatua kuvaavaa asiaa. Leikillisyyttä voidaan määritellä Kankaan mukaan kolmesta näkökulmasta käsin; leikillisuus voi olla ihmisen ominaisuus tai piirre, se voi näkyä asennoitumisena ja mielentilana sekä rakentua vuorovaikutuksessa. Kangas muistuttaa, että leikillisuus ei näy välttämättä aina ulospäin, vaan voi liittyä ihmisen vilkkaaseen mielikuvitusprosessiin, jolloin myöskin ollaan leikkisällä mielellä. (Kangas, 2022.)

Sinikka Rusanen ja Riikka Mäkinen (2021) käsittelevät leikillisyyden merkitystä kuvataiteessa ja sen opetuksessa artikkelissaan *Virtaavaa leikillisyyttä kuvataiteeseen*. He kertovat leikillisen asenteen sallivan toiminnan ilman suoraa hyötytarkoitusta, sekä leikillisyyden mahdollistavan spontaanin improvisoinnin. (Rusanen & Mäkinen, 2021.)

2.2 Leikin kehitysvaiheet

Leikin hahmottamiseksi on kehitetty lukuisia erilaisia teorioita ja leikin kehitysvaiheet voivatkin poiketa toisistaan eri teorioissa. Pentti Hakkarainen ja Milda Brédikyté (2013) esittelevät kirjassaan usean eri luokittelun, joista esittelen ensin kehityspsykologi Jean Piaget'n vaiheiden systeemin, johon Hakkarainen ja Brédikyté ovat tehneet lisäyksiä alkuperäiseen verrattuna. Kehitysvaiheet on jaettu sensoris-motoriseen leikkiin (0–2 vuotta), rakentelu-leikkiin (2+), kuvitteluleikkiin (3–7 vuotta), sosio-dramaattiseen leikkiin (4+) ja sääntöleikkiin (7+). (Hakkarainen ja Brédikyté 2013, s. 18.)

Hakkarainen ja Brédikyté (2018) esittelevät myös kulttuurihistoriallisen teorian, joka jakaa leikin kehityksen kolmeen perusvaiheeseen, jotka ovat valmistava vaihe, leikki johtavana toimintana ja leikki toiminnan muotona. Valmistavaan vaiheeseen kuuluu leikkiin tutustumisen vaihe 0–2-vuotiaana sekä esittävä leikki leikkiin tutustumisena 1–2-vuotiaana. Leikki johtavana toimintana tarkoittaa mielikuvitusleikkiä, jossa esineitä, leikkijöitä ja tilanteita muunnellaan. Tämän kehitysvaiheen leikit voidaan jakaa vielä seuraaviksi alaluokiksi: esittävän leikin ohjaaminen (2–3 v), roolileikki (3–5 v), sääntöleikit (5+ v) sekä laajennettu yhteinen ohjaajaleikki (6+ v). Leikin kolmas kehitysvaihe on leikki toiminnan muotona, jonka perustan muodostavat sääntöleikit (5+ v), joita ovat mm. liikuntaleikit, pöytäpelit, sanaleikit sekä tietokonepelit. (Hakkarainen & Brédikyté 2013, s. 19–20.)

2.3 Leikki ja oppiminen

Elisse Heinimaan (12.2.2019) mukaan pedagogisen leikin tavoitteena on aktivoida lasten luontaista uteliaisuutta ja intoa uusien asioiden oppimiseen, toisin sanoen edistää oppimisen iloa. Oppimisen tulos ei aina ole välttämättä esine tai kuva, se voi olla myös kokemus, oivallus tai jonkin uuden asian ymmärtäminen (Heinimaa, 12.2.2019).

Marjaana Kangas (2022) kertoo, että leikillisyydellä ja leikillisellä oppimisella mahdollistetaan oppijoiden innostuminen ja aktiivinen rooli. Hän sanoo, että tutkimusten mukaan leikillisuus suhteessa oppimiseen tarjoaa hedelmällisen pohjan luovalle ajattelulle ja oppimiselle. Leikillisuus liittyy omaan osaamiseen, toimijuuteen ja yhteenkuuluvuuden kokemukseen. Se on haasteiden asettamista, ihmettelyä, tutkimista ja mielikuvittelua. Kangas

painottaa, että leikillisuus vahvistaa oppimista ja motivaatiota, tuottaa iloa ja liittyy vahvasti meidän hyvinvointiimme. (Kangas, 2022.)

Pirkko Siklander ja Marjaana Kangas (2020) ovat yhteisessä artikkelissaan todenneet, että leikillisuus opetuksessa on pedagogista osaamista ja asiantuntemusta. Pedagoginen osaaminen ja asiantuntemus näkyy siinä, kuinka opettajat suunnittelevat leikillisiä oppimisprosesseja, miten he lähestyvät käsillä olevia tilanteita ja ongelmia sekä kuinka opettajat löytävät oman leikillisyytensä ja voivat siten tukea muiden oppijoiden leikillisyyttä (Siklander & Kangas, 2020; Kangas, 2022).

2.4 Leikki opetussuunnitelmissa

Varhaiskasvatuksen (2022), esiopetuksen (2014) ja taiteen perusopetuksen (2017) opetussuunnitelmat toimivat velvoittavina asiakirjoina, joilla on vaikutusta siihen, miten eri oppilaitokset suhtautuvat taidekasvatukseen ja erityisesti leikkiin.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2022) mukaan leikki edistää monipuolisesti lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Vaikka lapsi oppii leikkiessä, leikki ei ole hänelle itselleen tietoinen oppimisen väline, vaan tapa olla ja hahmottaa maailmaa. Leikissä yhdistyvät oppimiselle keskeiset elementit, kuten innostuminen, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta herättävät kokemukset virittävät lapsia leikkiin, eli lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itseltään. Leikkiä pidetään varhaiskasvatuksen keskeisenä työtapana, johon voidaan yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota, satuja ja ilmaisun monia muotoja. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia. Lapsille luontevia oppimisen tapoja ovat toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat, joita ovat muun muassa lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. (Opetushallitus, 2022, s. 40–41.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman (Opetushallitus, 2014) arvoperustaan on kirjattu, että lapsilla on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimastaan. Oppiminen tapahtuu muun muassa leikkien, liikkuen, tutkien, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa. Ilo, uutta luova toiminta ja myönteiset tunnekokemukset edistävät oppimista ja innostavat oman osaamisen kehittämiseen. (Opetushallitus, 2014, s. 15–16.) Esiopetuksen tehtäviin kuuluu lasten ilmaisun kehittäminen musiikillisen, kuvataiteellisen, käsitöiden, suullisen ja kehollisen ilmaisun perustaitoja harjoittamalla. (Opetushallitus, 2014, s. 31.)

Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2017) sanotaan, että ”opetuksessa kuvataidetta ja visuaalista maailmaa lähestytään

leikinomaisin keinoin rohkaisten lasta ilmaisemaan ja pohtimaan havaintojaan ja tulkin-
tojaan nähdystä, kuullusta, koetusta ja kuvitellusta.” Lapsen aktiivista toimijuutta ja moni-
aistista suhdetta maailmaan pyritään vahvistamaan tutkivien, kokeilevien ja taiteiden vä-
listen työskentelytapojen kautta. Opetuksessa kannustetaan iloitsemaan omasta ja toisten
työstä ja työskentelemään yhdessä muuten huomioiden. (Opetushallitus, 2017, s. 27.)

3. Tutkimusmenetelmä

Tutkimusstrategiani on tieteenfilosofiselta lähtökohdaltaan fenomenologinen. Tutkimusmetodini haastattelu korostaa yksilön havaintoihin ja kokemuksiin perustuvaa tietoa, jolla pyrin löytämään tutkimusaiheeni keskeiset motiivit. Pyrin ymmärtämään tutkimusaihetani tarkastelemalla leikillisyyttä hyödyntävien taidepedagogien kokemuksia.

Jyväskylän yliopiston menetelmäpolun mukaan (Jyväskylän yliopisto, 2022) fenomenologia tarkoittaa tieteenfilosofista suuntausta, joka korostaa ihmisen kokemuksiin ja havaintoihin perustuvaa tiedon tuottamista. Fenomenologiassa nähdään merkityksellisenä henkilökohtaisten aistimusten, kokemusten ja elämysten pohtiminen. Tieto maailmasta välittyy siis aistimisen ja kokemisen kautta.

Vaikka suuntaus korostaakin yksilöllistä kokemusta, voidaan haastattelututkimuksen kautta tarkastella myös muiden ihmisten kokemusmaailmaa ja ymmärryksen muodostumista heidän kokemustensa läpi. Tutkinkin opinnäytteessäni haastattelemani henkilöiden kokemustietoa.

Jyväskylän yliopiston menetelmäoppaan mukaan (Jyväskylän yliopisto, 2022) fenomenologisessa suuntauksessa tutkimuskohdetta pyritään lähestymään ilman ennalta määrättyjä määritelmiä, oletuksia tai teoreettista viitekehystä. Haastatteluni etenee valmiin kysymysrunnon mukaisesti, mutta siinä on tilaa avoimuudelle. Minulla oli aiempaa ennakkotietoa haastateltavien toimintatavoista, mutta lähdin tekemään haastatteluja vastaanottavaisin mielin ja annoin haastateltavien puhua rajaamatta liikaa. En lukenut etukäteen tutkimuksia leikillisestä opettamisesta, sillä olin kiinnostunut juuri kyseisten henkilöiden kokemuksista ja pyrin ensin muodostamaan kokonaiskuvan heidän kertomansa kautta. Tätä perustelen teoreettisen viitekehysten etäännyttämisellä.

Perustelen tutkimukseni fenomenologista otetta myös sillä perusteella, että oma taiteellinen työskentelyni ja työni taidekasvattajana perustuu pitkälti fenomenologiseen tapaan ymmärtää maailmaa, jossa korostuu hämmästelemisen taito moniaistisesti.

3.1 Aineiston keruumenetelmänä puolistrukturoitu teema-haastattelu

Käytän opinnäytteeni aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Teemahaastattelu on Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (1979) käyttämä termi, joka on noussut suomen kielessä eräänlaiseksi yleiskäsitteeksi. Teemahaastattelussa ideana on määritellä haastattelussa käsiteltävät keskeiset teemat, eli tutkija ei lyö lukkoon tarkkoja haastattelukysymyksiä (Hyvärinen, 2017, s. 21).

Teemoja miettiessäni noudatin Eskolan ja Vastamäen (2015) keskeistä neuvoa pitää mielessä tutkimuskysymys, johon olen hakemassa vastausta. Tutkimuskysymys oikeuttaa erilaisten kysymysten esittämisen ja sitoo kokonaisuuden yhteen (Eskola & Vastamäki, 2015, s. 35). Haastatteluiden päämääränä oli hahmottaa, miten leikki näyttäytyy taidepedagogisessa toiminnassa. Minua kiinnostivat leikin mahdollisuudet kuvataidekasvatuksessa melko laajasti, enkä halunnut lähteä rajaamaan etenemisreittejä alussa liikaa. Luin paljon leikistä eri näkökulmista sekä yksittäisiä artikkeleita leikistä taidekasvatuksen välineenä. Reflektoin niitä suhteessa omaan kokemukseeni kuvataidekasvattajana. Sen jälkeen muotoilin teemat haastatteluita varten oman kiinnostukseni johdattamana.

Haastattelun teemoiksi nousivat leikin ja leikillisyyden merkitys haastateltaville, leikin käyttäminen opetuksessa, leikin ja taiteen suhde opetuksessa, eri ikäryhmien vaikutus leikillisyyteen sekä lisäksi minua kiinnosti moniaistisuus, virittäytyminen, ryhmäytyminen ja vuorovaikutus. Halusin antaa haastateltaville aikaa miettiä asioita etukäteen ja päätin lähettää heille keskeisimmät teemat kysymysten muodossa jo viikkoa ennen haastattelua. Haastateltaville lähettämäni kysymykset ovat liitteenä opinnäytteen lopussa.

Tekemäni haastattelut ovat muodoltaan avoimia, puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan puolistrukturoidussa teemahaastattelussa käydään läpi samat teemat ja aihepiirit, mutta kysymysten muoto ja järjestys voivat vaihdella (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 48). Eskolan ja Vastamäen (2015) mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltava saa vastata kysymyksiin omin sanoin ilman vastausvaihtoehtoja. He kuvailevat teemahaastattelua myös eräänlaiseksi tutkijan aloitteesta tapahtuvaksi keskusteluksi, jossa tutkijan tavoite on selvittää häntä kiinnostavat asiat vuorovaikutuksessa haastateltavien kanssa. Avoimessa haastattelussa haastattelutilanne muistuttaa paljon tavallista keskustelua. Haastattelija ja haastateltava puhuvat keskenään tietyistä aiheista, mutta kaikkien haastateltavien kanssa ei tarvitse käydä läpi kaikkia samoja teema-alueita. (Eskola & Vastamäki, 2015, s. 27–29.)

Keskustelunomaisen vuorovaikutuksen mahdollisuus sopi osittain intuitioon pohjautuvaan etenemistyyliini. Odotin myös mielenkiinnolla millaisten asioiden äärelle haastateltavat minut johdattaisivat. Lisäksi merkitsin itselleni muistiin tärkeinä pitämiäni sanoja ja aiheita, joita voisin tarpeen mukaan lisätä keskusteluun. Yritin pitää mielessäni, etten liikaa ohjaisi keskustelua haluamiini suuntiin, vaan antaisin haastateltavien kertoa mitä heille tulee mieleen.

3.2 Haastateltavien valitseminen

Halusin haastatella leikillisyyttä ja leikkiä opetuksessaan käyttäneitä kuvataidekasvattajia tai taidekasvatukseen kytköksissä olevia henkilöitä. Tässä opinnäytteessä päädyin

kutsumaan kaikkia haastattelemani henkilöitä taidepedagogeiksi, koska se on heitä kaikkia yhdistävä nimike. Valitsin haastateltaviksi eri ikäisten kanssa työskenteleviä. Toivoin kolmen haastattelun tuovan riittävästi tietoa ja vastauksia tutkimuskysymykseeni. Ensiker-
talaisena haastattelijana halusin välttää liian laajan aineiston syntymisen.

Aloin miettiä vaihtoehtoja haastateltaviksi kevään 2021 aikana. Leikillisen opetuksen ää-
relle minut johdatellut Elisse Heinimaa oli selkeästi mielessäni heti valittuani haastatte-
lun aineistonkeruumetodiksi. Harvinaisen selvä valinta oli myöskin oopperaprojektissa
vauhdikkaalla ja mukaansatempaavalla opetustyyllillään ihastuttanut Elina Stirkinen.
Kolmatta vaihtoehtoa mietin pitkään. Vaihtoehtona oli kysyä haastatteluun myös hen-
kilöä, kenen ajatuksiin olisin tutustunut vain kirjallisuuden kautta. Sain valtavasti hyviä
suosituksia haastatteluehdokkaiksi, mutta huomasin, että ajatukseni veivät yhä uudestaan
Seikkailutaidekoulun Vernan ja Satun suuntaan. Olin ajatellut heitä haastateltaviksi jo
melko alkuvaiheessa ja kohtaamiset Vernan kanssa kesällä ja syksyllä työkuvioissa vah-
vistivat alkuperäistä ajatustani. Näin heidän opetustyyllissään saman tyyppistä leikillistä
vetovoimaa kuin muissa haastateltavissani.

Haastatteluiden lukkoon lyöminen oli yllättävän pitkä projekti. Kun vihdoinkin olin saanut
hyvät ehdokkaat mietittyä, oli vielä jännitettävä suostuvatko he haastattelupyyntöihin.
Ensimmäiseksi rohkaistuini kysymään haastateltavaksi Elinaa oopperaprojektin loppukes-
kusteluiden päätteeksi maaliskuussa 2021. Ilokseni hän suostui haastatteluun ja sovimme
palaavamme asiaan syksymmällä. Elisseä kysyin haastateltavaksi sähköpostitse lokakuussa.
Vernan ja Satun kanssa sain haastattelun sovittua marraskuun alussa. Minulla oli kasassa
neljä haastateltavaa. Tuntui mahtavalta, kun kaikki olivat suostuneet. Tein kaikki haastat-
telut marraskuun 2021 aikana.

3.3 Haastattelujen eettisyys

Valitsemani haastateltavat edustavat oman alansa asiantuntijoita. Elisse lasten ja nuor-
ten kuvataideopetuksessa, Elina improvisaatio- ja vuorovaikutuskouluttajana sekä Satu ja
Verna Seikkailutaidekoulun perustajina. Ehkä juuri sen takia huomasin olettaneeni etukä-
teen, että he esiintyisivät omilla nimillään haastatteluissa haastatteluun suostuessaan. Var-
mistin asian vielä ennen haastatteluja ja omalla nimellä esiintyminen sopi onneksi kaikille.

Ennen haastatteluja otin selvää mihin kaikkeen minun tulee kiinnittää huomiota, jotta
haastattelujen eettisyys toteutuu. Arja Kuula (2006) mainitsee tärkeiksi asioiksi haasta-
teltavien yksityisyyden ja itsemääräämisoikeuksien kunnioittamisen, sekä tietojen luotta-
muksellisuuden turvaamisen (Kuula, 2006, s. 124). Kirjoitin haastatteluluvan kirjalliseen
muotoon, johon pyysin haastatteluun osallistuvilta allekirjoituksen. Dokumentissa kerta-
sin, että haastattelu on osa tekemääni opinnäytetyötä. Kerroin, että haastattelu äänitetään

ja litteroidaan kirjalliseen muotoon. Mainitsin myös, että videohaastattelun kuvaa ei tulla käyttämään missään muodossa. Haastateltavilla oli oikeus kieltäytyä haastattelusta missä vaiheessa tahansa tai kieltää haastattelun osittainen käyttö. Allekirjoituksella he antoivat luvan haastattelun nauhoittamiseen ja luvan oman nimen käyttöön haastatteluiden yhteydessä. Haastateltavilla oli mahdollisuus ehdottaa muutoksia tai lisäyksiä dokumenttiin, mutta se kelpasi kaikille sellaisenaan. Haastattelulupa on liitteenä opinnäytteen lopussa.

Kysyin haastateltavilta haastatteluiden lopussa, haluavatko he lukea heistä kirjoittamani osuudet ennen opinnäytteen julkaisua ja kaikki vastasivat myöntävästi. Tämä oli mielestäni hyvä sopia, sillä en voinut etukäteen tietää olinko ymmärtänyt oikein kaiken heidän kertomansa ja näin vältettiin mahdolliset väärät tulkinnat. Haastattelujen tarkistuttaminen haastateltavilla vahvisti osaltaan myös tutkimuksen luotettavuutta.

3.4 Haastateltavat

Elisse Heinimaa on työskennellyt vuodesta 1979 lähtien eri tehtävissä ja monenlaisissa rooleissa Suomen kuvataidekoulujen toiminnassa. Hän on ollut puheenjohtajana ja hallituksen jäsenenä Suomen lasten ja nuorten kuvataidekoulujen liitossa sekä puheenjohtajana Suomen Reggio Emilia -yhdistyksessä. Elisse on työskennellyt mm. rehtorina Valkeakosken kuvataidekoulussa sekä päätoimisena opettajana Espoon kuvataidekoulussa. Sain tutustua Elisseen juurikin Espoon kuvataidekoulun kautta. Hän oli pitämässä meille luentoa Reggio Emilia -pedagogiikasta Aalto-yliopistossa. Elissen luento oli osa kuvataideopetuksen didaktiikka I-kurssia helmikuussa 2019. Pääsin tekemään kurssiin kuuluvan lyhyen opetusharjoittelun Espoon kuvataidekoululla Elissen ohjauksessa.

Elisse kertoi, että Reggio Emilia -pedagogiikka on ollut hänelle valtava inspiraation lähde ja hän on hyödyntänyt sitä osana opetustaan. Elisse tutustui pedagogiikkaan jo 1980-luvulla ja vieraili Reggio Emiliassa ensimmäisten suomalaisten joukossa. Elisse kertoi minulle monipuolisesta kuvataidekasvattajan työstään 43 vuoden kokemuksella.

Elina Stirkkinen on ammatiltaan improvisaatioon erikoistunut näyttelijä ja monipuolinen kouluttaja. Hän on tehnyt valmennus-, vuorovaikutus-, esiintymis- sekä improvisaation opetustyötä. Improvisaatio on johdattanut Elinaa elämässä moniin mielenkiintoiisiin suuntiin. Hän on mm. toiminut näyttelijänä Improvisaatioteatteri Stella Polariksessa vuodesta 1995 asti. Elinalla ei ole taidekasvattajan pedagogisia opintoja, vaan hän on improvisaation kautta päätenyt opettamaan myös taidekasvatuksen puolelle. Musiikkikasvatuksen lehtori Riitta Tikkanen otti kaksikymmentä vuotta sitten yhteyttä Stella Polariksen koulutajiin yhteistyöehdotuksella ja siitä asti Elina ja Riitta ovat kehittäneet yhteistä tulokulmaa ja koulutusohjaa yhteisiin koulutuksiinsa.

Tutustuin Elinaan marraskuussa 2020 alkaneella oopperakurssilla, joka oli Suomen Kansallisoopperan, Sibelius-Akatemian, Aalto-yliopiston ja Helsingin alakoulujen taiteidenvälinen yhteistyö. Elina ohjasi meille oopperakurssin koulutuksessa tiimitys-, vuorovaikeutus- ja draamaharjoitteita. Elina teki vaikutuksen energisellä ohjaamisotteellaan, tuli vaikutelma, että kaikki on mahdollista.

Verna Kuntsi ja Satu Sipilä ovat valmistuneet kuvataidekasvatuksen maistereiksi Aalto-yliopistosta vuonna 2017. He kehittivät yhdessä toiminnallisen taidekasvatusmuodon, seikkailutaidepedagogiikan ja perustivat yhdessä Seikkailutaidekoulun vuonna 2018. Verna ja Satu esittelevät Seikkailutaidekoulun seuraavasti:

”Seikkailutaidekoulu tekee kuvataidetta, leikkiä ja liikettä yhdistävää pedagogiikkaa. Meille seikkailu on ulkoilua, hauskanpitoa ja tutkimusmatkoja. Taide on kokemuksellista ja yhteisöllistä, maailman katsomista uudella tavalla. Seikkailutaiteilija näkee tutut ja arkisetkin paikat täynnä mahdollisuuksia seikkailulle. Pohjimmiltaan seikkailu ja taide ovat leikkiä, elämyksiä sekä tapoja olla yhdessä.”

Tapasin Vernan ja Satun ensimmäistä kertaa heidän toimiessaan Arabianrannan asukas yhdistyksen Bokvillanin talotaiteilijoina Seikkailutaidekoulun perustamisvuonna 2018. Perheen kanssa kahvilareissulla käydessämme kurkistimme myös yläkertaan, jossa Verna ja Satu ohjasivat lapsille monenlaista hauskaa toimintaa, mieleen jäi talossa seikkailu aarrekartan avulla. Verna ja Satu ovat tehneet monipuolisesti töitä sekä seikkailutaiteen, että kuvataiteen opettajina.

3.5 Haastattelutilanteet

Mietin erilaisia vaihtoehtoja haastatteluiden tekemiseksi. Minulle oli tärkeää, että tila olisi hiljainen ja häiriötön. Kahvilassa tai jossain muussa uudessa tilassa saattaisin keskittyä ympäristöön tai muihin ylimääräisiin ärsykkeisiin. Nopeasti parhaaksi vaihtoehdoksi nousi haastatteluiden tekeminen etänä. En kuitenkaan edes harkinnut puhelinhaastattelua, vaan ehdotin kaikille haastattelua zoomin välityksellä. Zoom-videokeskustelut olivat tulleet tutuiksi etäkoulun ajalta ja se tuntui luontevalta tavalta tavata. Siinä oli mahdollista nähdä myös toisen ilmeet ja eleet, sekä kuvamateriaalin jakaminen onnistuisi tarvittaessa. Myös haastattelun tallennus oli helppoa zoomin oman äänitysmahdollisuuden avulla. Äänitin haastattelut varmuuden vuoksi myös puhelimen nauhurilla. Kumpikin tallennusmuoto toimi todella hyvin ja ääni oli selkeää.

Jännitin etukäteen, millaista tietoa saan haastatteluista irti. Minua mietitytti osaisinko pitää laajaa kokonaisuutta kasassa ja muistaisinko haastattelun edetessä mihin kaikkeen olen jo saanut vastauksen. Päätin edetä haastatteluissa pääasiallisesti kysymyslistani mukaisesti.

Vaikka keskustelu lähtisi rönsyilemään, olisi varmempaa, että saisin vastauksia keskeisiin kysymyksiin. Oli vaikea arvioida etukäteen, kuinka kauan haastattelut kestäisivät. Olin sopinut haastateltavien kanssa noin tunnin haastattelun. Elinan haastattelu kesti tunnin ja 15 minuuttia, Elissen haastattelu oli pisin ja kestoltaan tunnin ja 42 minuuttia. Vernan ja Satun haastattelu kesti juuri sovitun tunnin, koska haastateltavilla oli jo muuta sovittuna.

Haastattelutilanteissa oli aluksi mukana pieni jännityksen vire. Vaikka teemahaastattelua luonnehditaan tutkijan aloitteesta tapahtuvaksi keskusteluksi, olin välillä epävarma omasta roolistani. Pelkäsin että alan johdattelemaan liikaa, mutta lopulta perustelin itselleni keskustelevani alan ammattilaisten kanssa, eikä omat kommenttini varmastikaan muuttaisi heidän ajattelutapaansa. Haastattelutilanteissa auttoi se, että haastateltavat olivat ennalta tuttuja ja tiesin että voisin palata asiaan ja kysyä tarkentavia kysymyksiä, jos jokin jäisi epäselväksi.

Haastattelin ensimmäiseksi Elinaa. Olin ollut hänen kanssaan viimeiseksi tekemisissä ja minulla oli melko varma olo haastatteluun lähtiessäni. Tiesin jo paljon hänen toimintatavoistaan ohjaajana ja oli hienoa päästä kyselemään niistä tarkemmin. Haastattelu eteni sujuvasti ja tuntui, että sain leikillisyyden näkökulmasta paljon mielenkiintoisia vastauksia kysymyksiini. Koska olin ollut hänen koulutuksissaan, sovimme että saan tarvittaessa käyttää niissä tekemiäni muistiinpanoja.

Seuraavaksi haastattelin Elisseä. Elisse näytti minulle keskustelun puolivälissä leikkiin ja pedagogiikkaan liittyvän Powerpoint-luentomateriaalinsa, jossa oli paljon mielenkiintoisia ja havainnollistavia kuvia hänen leikillisestä opetuksestaan. Haastattelu oli kuin pienoisseminaari ja olin vaikuttunut Elissen opetuksen monipuolisuudesta. Olin hämmästynyt ja ilahtunut siitä, kuinka suuri rooli leikillä on hänen opetuksessaan.

Viimeisenä haastattelin Vernaa ja Satua. Heidän työstään tiesin etukäteen lopulta kaikista vähiten. Ehkä siitä syystä olin haastattelijana epävarmin tässä haastattelussa. Sain hyviä ja mielenkiintoisia vastauksia, mutta en ollut haastattelun loputtua varma oliko ihan kaikkea puhuttu tarpeeksi. Sovittu aikaraja tuli vastaan ja olin onneksi saanut kysytyä kaikki kysymykset. Sovittiin myös, että voin kysyä tarkentavia kysymyksiä tarvittaessa. Pyysinkin Vernalta jälkikäteen tarkemmat ohjeet impropiirrostehtävään.

Haastattelijana oli haasteellista hahmottaa olinko saanut vastauksen jo kaikkeen oleelliseen. Sain kysytyä kaikilta haastattelurungon tärkeimmät kysymykset. Keskustelu lähti monesti mielenkiintoisille sivuraiteille ja tein myös jatkokysymyksiä. Jokainen haastattelu oli erityinen ja valaisi eri tavoin leikin paikkaa opetuksessa. Vaikka haastateltavia oli määrällisesti vähän, sain haastateltavilta monipuolisesti tietoa heidän erilaisista taustoistaan johtuen.

3.6 Aineiston analyysi

Eskolan ja Suorannan (2005) mukaan ”laadullisen aineiston analyysin on tarkoitus luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta.” Kun aineistoa tiivistetään pyrkimättä kadottamaan sen sisältämää informaatiota hajanaisesta aineistosta tulee selkeää. (Eskola & Suoranta, 2005, s. 137.) Laadulliseen analyysiin ja tulkintojen tekemiseen on Eskolan ja Suorannan (2005) mukaan olemassa kaksi lähestymistapaa. Ensimmäisessä lähestymistavassa voidaan pitäytyä tiukasti aineistossa ja tehdä tulkintoja tiiviisti aineistosta käsin tai pitää aineistoa tutkijan teoreettisen ajattelun lähtökohtana, apuvälineenä ja lähtökohtana tulkinnoille. (Eskola & Suoranta, 2005, s. 146.)

Olen analysoinut aineistoani laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan sisällönanalyysin tavoitteena on luoda kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä tutkittavassa muodossa. He kuitenkin huomauttavat, ettei järjestelty aineisto ole kuitenkaan vielä sama asia kuin tutkimuksen tulokset (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 117). Olenkin syventänyt ajattelua ja johtopäätöksiäni teorian avulla, ja johtopäätelmien tekeminen on ollut jatkuvasti kehkeytyvää (ks. Salo, 2015) vielä opinnäytteen koontivaiheessakin.

3.6.1 Litterointi

Ruusuvuoren ja Nikanderin mukaan haastatteluaineiston analyysi aloitetaan haastattelun tekstiksi muuttamisesta, eli litteroinnista. Tekstimuotoon puretut äänitallenteet muodostavat haastattelututkimuksen tutkimusaineiston. Litteroinnin tarkkuustasoon vaikuttavat tutkimuskysymys ja analyysitapa. (Ruusuvuori & Nikander, 2017, s. 427.)

Kun olin saanut haastattelut tehtyä, oli aika aloittaa äänitiedostojen litterointi. Vasta aineiston tekstimuotoon saaminen auttoi hahmottamaan mitä kaikkea olikaan puhuttu. Haastatteluista syntyi 52 sivua litteroitua tekstiä. En ottanut käyttöön mitään virallista litterointimerkistöä, koska aineisto oli tarkoitettu vain minun luettavakseni. Litteroin tekstin lähes sanatarkasti, mutta päätin jo etukäteen jättää pois ylimääräisiä täytesanoja kuten ”hmm” ja ”niinku”, joilla ei ollut merkitystä asiasisältöön. Merkitsin litteroituun tekstiin mukaan muun muassa naurahdukset ja tauot. Litteroin mukaan myös kaikki omat kysymykseni ja kommenttini, jotta niiden vaikutus vastauksiin ei unohtuisi. Vaikka haastattelut olivat nyt tekstimuodossa, tiesin että haluaisin kuunnella niitä vielä myöhemmässä analysointivaiheessa uudestaan.

3.6.2 Taulukointi

Ilahduin haastatteluista saamastani mielenkiintoisesta tietomäärästä. Tiedostin jo etukäteen, että en pystyisi käsittelemään ihan koko aineistoa. Hirsjärvi ja Hurme (2008) huomauttavatkin, että tutkijan on mahdotonta hyödyntää kaikkea keräämäänsä, eikä kaikkea materiaalia tarvitsekaan analysoida (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 135). Aloitin aineistoon tutustumisen lukemalla haastattelut läpi ja keräämällä kaikkien vastaukset teemoittain (joista osan olin avannut valmiiksi kysymyksen muotoon) taulukkoon. Taulukoinnin avulla yritin saada käsityksen laajasta aineistosta ja järjestää tiedon helpommin havaittavaan muotoon. Taulukointi auttoi myös selvittämään mitkä seikat ovat keskeisiä.

Elina

Elisse

Verna ja Satu

Millainen taidekasvattaja olet, mikä on sinulle tärkeää?

Teaching artist, improvisaatioon erikoistunut näyttelijä, kouluttaja ja ratkaisukeskeinen valmentaja.

Uutta tulokulmaa pedagogisiin opintoihin antava.

Huumorin avulla oppiminen on hausempaa. Ilo ja hauskuus toiminnassa on tärkeää.

Vuorovaikutus oppilaiden kanssa.

Aito kuunteleminen ja keskusteleminen. Jokainen on varteenotettava persoona pienestä pitäen.

Mukavan ja turvallisen tunnelman luominen.

Meille on tärkeää, että taidekasvatus on avointa ja elämyksellistä. Leikki ja leikkillisuus kuuluu oleellisesti siihen.

Ympäristöasiat on meille tärkeitä. Taide on väline käsitellä ilmiöitä, jotka usein liittyvät jotenkin ympäristöön ja luontoon. Saadaan elämyksiä ja kokemuksia, jotka ei ole kiinni kuluttamisessa.

Mitä leikki ja leikkisyys merkitsevät sinulle?

Koko toimintafilosofiani esiintyjänä ja kouluttajana perustuu siihen, että otan leikin vakavasti.

Leikki ja kilpailu on toistensa vastakohtia. Leikkiessä ollaan vuorovaikutuksessa. Kilpaillessa loppuu yhteistyö.

Leikin avulla luon turvallisuuden tunteen koulutukseen. Leikkien ja pelien avulla pystytään tutkimaan erilaisia asioita.

Leikit = vakavasti otettavia vuorovaikutus-harjoitteita.

Kollegojen kanssa lähdetään keikalle leikkimään.

Työ ja leikki on kietoutuneet yhteen, voisi sanoa, että leikin työkseni. Se on luova elementti.

Yhdistäisin mielikuvituksen ja leikin käsitteet yhteen. Mielikuvituksen ja leikin ymmärryksessä on kysymys ajattelun kehittämisestä ja luovuuden edellytyksien luomisesta.

Kuvataidekoulujen tarkoitus ei ole kouluttaa taiteilijoita. Opettajien tehtävä on innokkaan uteliaan asenteen vahvistaminen lapsissa. Vahvistetaan luovuutta ja mielikuvitusta ja sitä kautta ajattelua. Luovaa avaraa ajattelua tarvitaan tieteessä, taiteessa ja ylipäänsä elämässä.

Verna: Seikkailutaiteessa elämyksellisyys ja leikkisyys on tosi vahvassa roolissa. Se on sellanen asia, joka tulee mukana mun kaikessa opetuksessa.

Satu: Leikkisyys on mun taidekasvattajuuden ytimessä. Leikkisyys on se tapa, jolla mä kohtaan oppilaat, vuorovaikutus oppilaiden kanssa.

Vernan ja Satun seikkailukäsite: Minkä tahansa tilanteen voi muuttaa seikkailuksi. Se on katsomisen tapa, lähdetään matkaan ikäänkuin seikkailun silmälasit päässä.

Kerro miten ja miksi käytät leikkisyyttä työssäsi?

Leikkisyys on tärkeä saavuttaa, silloin päästään oikeiden asioiden äärelle. Leikin avulla päästään huomaamatta vuorovaikutukseen ilman kontrollia.

Leikissä kaikki ratkaisut on oikein. Virheille nauraminen / hyväksyminen.

Leikki avaa luovuuden luukut ja antaa luvan olla luova. Leikin avulla kiinnostutaan itse asiasta, esim. säveltäminen, tanssi

Kuvataidekoulussa leikki on oppilaiden ja opettajan vuorovaikutusta, jossa opettaja huolehtii toiminnan laadusta.

Lapsille annettava mahdollisuus omien mielikuvien luomiseen, keskittymiseen ja ajatteluun. Leikki herättää mielikuvituksen ja virittää kuvalliseen työskentelyyn. Leikin varjolla opitaan myös hyödyllisiä teknisiä taitoja.

Ajatteluun vaikutteita: mm. Professori Loris Malaguzzi, Reggio Emilia -pedagogiikan uranuurtaja, kirjailija Gianni Rodari

Molemmat huomasivat opettaessaan 5–6-vuotiaita, että lisäämällä leikkisyyttä oppilaat keskittyivät paremmin ja olivat kiinnostuneempia.

Verna: Oppiminen on kivempaa kun siihen liittyy leikkejä.

Satu: Käytämme leikkiä myös paikkoihin tutustumiseen ja tutkimiseen. Pedagogiikan ytimessä on monesti seikkailuretket.

Kertoisitko jonkin onnistuneen leikkilisen harjoitteen / kokonaisuuden?

1-2-3 on harjoite, jota voi käyttää icebreakeristä vakavaan koulutukseen. Elinan mielestä tämä on tärkein ja monipuolisin harjoite, kun tutkitaan vuorovaikutustaitoja.

Useita esimerkkejä. Värivesienlaboratorio

Avaruusleikki: kuvitteluleikki, jossa lähdetään yhteiseen leikkimaailmaan. Lähtökohtana lasten omat ajatukset ja ideat.

Satu: Veistospuistoprojektissa piiloleikki oli väline, jolla otettiin tila haltuun.

Verna: Improharjoitus, jossa piirretään otus. Saa tehdä virheitä ja höpsötellä.

Mikä on leikin ja taiteen suhde opetuksessasi?

Leikin tehtävä on johdattaa taiteen tekemiseen.

Leikit on väylä jonkin asian ymmärtämiseen. Leikki on se työkalu. (esim. yhteistyötaidot, säveltäminen, tanssi, työyhteisön ilmapiirin parantaminen)

Lapsen taiteellinen kieli ja taiteellinen näkemys tulee mahdollisimman kuulluksi ja nähdyksi ammattilaisten toimesta.

Jos me ajatellaan taideopetusta vielä kolmantena käsitteenä, niin nehan on kaikki täysin yhteen kietoutuneina ja tämmösiä simultaanisia eli samanaikaisia asioita.

Leikkisyys ja leikkiminen on sitä varsinaista asiaa. Ne on niin yhdessä erottamattomasti, ettei niitä voi eritellä. Opetuksen tavoitteet ja sisällöt kulkee koko ajan mukana.

Verna: Se on osa sitä koko taideprosessia.

Satu: Mun taidekäsitys on muotoutunut sellaiseksi vuosien varrella, ettei tunnu mitenkään mahdolliselta erottaa noita asioita toisistaan. En haluis niitä erottaa tai nähdä erillisinä.

Satu: Leikkiproessi vähän niin kun sivutuotteena tuottaa taideteoksen.

Minkä ikäisten kanssa olet käyttänyt leikillisiä toimintatapoja?

Nuorimmat kolmasluokkalaisia, vanhimmat eläkeläisiä. Varmaan kaikki ammattikunnat oon käynyt läpi.

Kannatan ajatusta, että ihmisen ei pitäisi koskaan lopettaa leikkimistä. Niinpä leikillisiä ja leikki-mielisiä lähestymistapoja kuvailmaisuun olen käyttänyt kaiken ikäisten kanssa, myös aikuisten.

Seikkailutaidekoulun kanssa
2–12-vuotiaiden kanssa

Verna: 2-vuotiaista aikuisiin
Satu: 2–12-vuotiaiden kanssa

Kuinka saada mukaan myös ne, keitä leikillisuus ei lähtökohtaisesti kiinnosta?

Perustele enemmän miksi tehdään. Käytän esim. matalan kynnyksen harjoitteita, joita kaikki pystyvät tekemään. Ne aiheuttaa naurua ja rentouttaa ilmapiiriä. Periaatteessa toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, mutta jos annan lapselle tai nuorelle mahdollisuuden jättäytyä yhteisestä toiminnasta, estän häneltä onnistumisen kokemuksen. Turvallisuudentunteen luominen on tärkeää kaikille, myös heille, joille osallistuminen on vaikeaa. Vain turvassa oleva uskaltaa osallistua.

Mulla ei ole koskaan sattunut niin, että joku lapsi olis vetäytynyt kokonaan pois. Arat ja vähän ujut lapset ei aina heti syty, mutta kun ne näkee sen, että muut lähtee ja kaikki muut on innokkaita, niin ei he malta olla tulematta mukaan.

Ollaan empaattisia ja kuunnellaan lasten omaa tahtia.

Satu: Jos on jollekin liian jännittävää, niin me lasketaan meidän energiatasoja ja koko tilannetta.

Pelilliset tehtävät toimii erinomaisesti isompienkin kanssa.

Verna: Tanssitunnit esimerkki. Tekee tosi hyvää opettajana, et muistaa miltä tuntuu kun jännittää uuden äärellä.

Haluatko kertoa jotain lisäksi?

Ohjaajan asenne, positiivisen palautteen anto. Onnistumisien huomaaminen vie eteenpäin.

Pedagogin vastuu, miten iso vastuu pedagogeilla on määrätillä lapsia ja nuoria.

Elämänmittainen asia hyväksyä, että toinen näkee asiat eritavalla kuin minä.

Kuvissa kaikki on mahdollista. Kuvassa sä voit tehdä ihan mitä vaan. (Ei tarvitse kertoa totuutta, onko joku mahdollista, anna lasten itse päätellä.)

Loris Malaguzzi sanoo, että opettajan täytyy antaa itsensä 100 % lasten käyttöön.

Taideopettajan työtä voisi kutsua pedagogisen taiteilijan työksi. Työ vaatii paljon improvisointikykyä, tietoa, kokemusta ja sivistystä, että saa koko kapasiteettinsa käyttöön.

Satu: Taianomaisempia hetkiä kuvisopen uralla, pistää majanrakennushomman alkuun ja pian on mielettömät leikit käynnissä.

Leikillisuus on uskottavaa, koska ohjaajatkin on niin mukana ja innoissaan.

Satu: Oon löytänyt leikin osin myös teoreettisen kautta: mm. avantgarde (taiteen ja leikin yhteys) ja John Deweyn taideteoriat.

moniaistisuus

Pyritään ottamaan enemmän mukaan, että tehtäisi töitä kaikilla aisteilla. Esim. Luomus-koulutuksessa voit tehdä sävellyksen miltä jokin haisee tai tuntuu. Miten paljon me kuunnellaan katseella. Kun suljet silmät, kuuntelun taso muuttuu.

Näyttelijän työssä rakennetaan fiktiivisiä tiloja moniaistisesti: mitä nähdään, kuullaan, haistetaan, miltä tuntuu.

Rezzio Emiliassakin puhutaan lapsen sadasta kielestä: lapsi havainnoi maailmaa kaikilla aisteillaan. Tämä kieli tarkoittaa juuri näitä erilaisia ilmaisukieliä, mutta myöskin erilaisia aisteja, joiden avulla saadaan kokemuksia ja informaatiota ja tunteita ja kaikkea muuta sellasta tästä maailmasta. Se on ihan tärkeä asia ja olleellinen osa tätä meidänkin hommaa.

Satu: Moniaistisuus on yks hyvä menetelmä tehdä taidekasvatuksesta tosi elämyksellistä.

Verna: Ollaan kehollisia opettajia.

unelmointi

Elämää ylläpitävä ja eteenpäin ajava voima. Unelmointi motivoi yrittämään. Tärkeää pitää unelmien ovet auki.

En kysynyt.

En kysynyt.

ryhmäytyminen

Ryhmäyttäminen on pedagogin tärkein työ. Eli luoda kaikille mahdollisimman turvallinen ilmapiiri osallistua yhteiseen leikkiin. Tarkkailemalla ja tutustumalla ryhmään saat vastauksen, mitä kukin ryhmä tarvitsee ryhmäytyäkseen.

Mä tykkään tehdä pienten lasten kanssa niin, että ne on kolmen tai neljän lapsen ryhmissä ja tekee yhdessä. Yhdessä tekeminen ja toisten kuunteleminen on hirveen tärkeä asia oppia tässä ihmisen elämässä, tulla toimeen muiden kanssa ja sitten se on toki myös tosi hauskaa.

Satu: Meidän ryhmät on ryhmäytyneet hyvin. Meillä on kiireetön tyyli. Käytetään aikaa nimileikkeihin ja leikkimiseen. Ei voi olla tulospaineista seikkailutaidekasvatusta.

vuorovaikutus

Mun mielestä kaikista tärkein asia on vuorovaikutustaidot kouluttajalle. Se on se työkalu, jolla välittää asioita. Ja missä ammatissa tahansa.

Kuvataidekoulussa leikki on oppilaiden ja opettajan vuorovaikutusta, jossa opettaja huolehtii toiminnan laadusta.

Verna: Kun on semmonen höpsöttelevä aikuinen ja osaa puhuu semmosta leikkisempää kieltä ja elekieltä. Leikki on niin lähellä sitä lapsen maailmaa, niin tottakai on helpommin lähestyttävä aikuinen ja kasvattaja. Vaikuttaa suoraan vuorovaikutukseen.

3.6.3 Teemoittelu ja sisällönanalyysi

Käytän teemahaastattelun analyysimuotona teemoittelua, jolla tarkoitetaan Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan sitä, että analyysivaiheessa lähdetään etsimään haastatteluissa usein toistuvia, aineistosta esiin nousevia piirteitä. Teemat saattavat pohjautua haastattelun teemoihin, ja on odotettavissa, että vähintään lähtöteemat nousevat aineistosta esiin. Niiden lisäksi tulee tavallisesti esille muita teemoja, jotka saattavat olla jopa lähtöteemoja mielenkiintoisempia. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 173.)

Tässä vaiheessa tutkimustani huomasin, että minun oli alettava käyttämään aineistosta nousevasta materiaalista sanaa motiivi teeman sijaan, jotta pystyn erottamaan haastattelukysymysten teemoittelun aineistosta nousevista teemoista.

Taulukointivaiheen jälkeen luin haastatteluita läpi yrittäen kuulostella mitä aineistosta lähtisi vapaasti nousemaan. Annoin aineistolle tilaa avautua ohi alkuperäisten kysymysten. Kuuntelin ja luin haastatteluita läpi etsien vastauksia tutkimuskysymykseeni: **Miten leikki näyttäytyy taidepedagogisessa toiminnassa?** Tämä vaihe vei paljon aikaa. Otin tarkasteluun myös asiat, mitä opin heiltä ja mikä oli minulle uutta. Tekemiseeni tuli välillä pidempiä taukoja ja palasin aineiston ääreen kuuntelemalla haastatteluita kävelyillä ja puutarhapalstalla työskennellessäni. Vaikka haastattelumateriaali oli jo tekstimuodossa, huomasin haastatteluiden kuuntelemisen laittavan ajatusprosessin tehokkaammin liikkeelle. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja sanoo: ”Tärkein viesti onkin se, että teemat syntyvät analyysin tuloksena – eivät niin että tutkijalla on ennakolta mielessään teemat, joihin hän sitten sijoittelee aineistonsa palasia. Teemat ovat aineistossa toistuvia asioita” (Kallinen & Kinnunen, 2.12.2022). Ymmärsin, että oma tapani lähestyä aineistoa; kuuntelu, etäisyyden ottaminen ja kuuntelemisen ja lukemisen toistaminen, on jo analysointia. Tämän lisäksi käytin motiiveille värikoodeja, jotta niiden hahmottuminen aineistosta olisi helpompaa. Aluksi motiiveja oli useampia, mutta värikooodaus auttoi valitsemaan keskeisimmät.

Tämän analyysin jälkeen aineistosta lähti nousemaan kolme useimmin toistuvaa motiivia: opettajan leikillinen asenne, vuorovaikutus ja merkityksellisyys. Huomasin, että vuorovaikutuksesta puhuttiin läpi haastatteluiden. Opettajien leikillinen asenne puolestaan ulottui koko aineiston kattavaksi. Kolmas motiivi merkityksellisyys tuli esille yksittäisissä asioissa, mutta laajeni lopulta isoksi ja tärkeäksi kokonaisuudeksi.

4. Leikin motiivit taidepedagogisessa toiminnassa

Tutkimuskysymykseni on miten leikki näyttäytyy taidepedagogisessa toiminnassa. Haastatteluaineistostani esiin nousevat motiivit ovat: opettajan leikillinen asenne, vuorovaikutus ja merkityksellisyys. Nämä motiivit ovat läheisesti kytköksissä toisiinsa ja esiintyvät välillä päällekkäisinä ja toisiinsa kietoutuneina.

4.1 Opettajan leikillinen asenne

Haastatteluissa nousi esiin keskeisenä piirteenä opettajien leikillinen asenne. Ilmeni, että leikillä on haastateltaville vielä suurempi merkitys, mitä etukäteen osasin odottaa. Elina, Elisse, Verna ja Satu kuvaavat leikin olevan merkittävä osa heidän työtään.

Elinalle leikillisuus on ollut jopa käänteentekevä seikka hänen urallaan. Hän törmäsi improvisaatioon sattumalta työskennellessään Kotkan kaupunginteatterissa. Leikki muutti Elinan käsityksen koko teatterialasta. Kilpailemisen tilalle tuli leikin myötä yhteistyö ja vuorovaikutus. Nykyisin leikki on keskeinen osa hänen toimintaansa kouluttajana sekä esiintyjänä.

”Kun törmäsin improvisaation kautta leikkiin, se muutti mun koko käsityksen tästä alasta. Sain ryhmän, jossa me tehdään kaikemme sen ilmapöydän eteen, että uskalletaan leikkiä toistemme kanssa. - - - Koko mun tällöinen toimintafilosofia niin esiintyjänä kuin kouluttajana perustuu siihen, että mä otan leikin vakavasti. Ja leikillisyyden. Koska mun näkemyksen mukaan leikki ja kilpailu on toistensa vastakohta. Silloin kun me kilpaillaan, niin silloin loppuu yhteistyö ja silloin kun me leikitään, me ollaan vuorovaikutuksessa.” (Elina)

Elisse alkoi pohtimaan leikillistä opetusta ollessaan 1980-luvun alussa kuvataidekouluja perustaneessa opettajaryhmässä. Ryhmän miettiessä perusperiaatteita ja opetussuunnitelmaa lasten ja nuorten kuvataideopetukselle, painottui ajatus leikinomaisuudesta erityisesti alle kouluikäisten opetuksessa. Koska leikinomaisuudesta kuvataiteen opettamisessa ei ollut vielä silloin olemassa lähdeaineistoa, ryhtyivät Elisse ja kollegat miettimään mitä leikinomaisuus kuvataiteen opetuksessa voisi tarkoittaa. Apuna käytettiin myös draama-pedagogiikan keinoja. Leikinomaisuuden ajatuksia vahvisti tutustuminen Reggio Emilian päiväkotien pedagogiikkaan. Nykyään Elisse pitää leikkiä niin erottamattomana osana kuvataidekasvattajan työtään, että hän kertoo leikkivänsä työkseen.

”Työ ja leikki on tavallaan kietoutunut yhteen tässä mun hommassani, eli mä voisin sanoa, että mä leikin työkseni. Se on semmonen luova elementti. Mä myöskin yhdistäisin mielikuvituksen ja leikin tietenkä, nämä käsitteet yhteen.” (Elisse)

Verna ja Satu löysivät leikillisyyden opetukseensa opettaessaan pienten ryhmiä kuvataidekouluissa ja pohtiessaan, miten saisivat pienet lapset keskittymään paremmin. Nykyisin leikillisyyttä näkyi keskeisenä osana heidän kaikkea opetustaan.

”Seikkailutaiteessa se on niin mukana se elämyksellisyys ja leikkisyys, et se on niinkun tosi vahvassa roolissa. - - mä opetan myös kuvataidetta päiväkodeissa, niin se on valunu sinnekin, niin must tuntuu, et kaiken tekee sille tosi, jotenkin sille hupsusti tai hauskasti, tai siihen liittyy tarina tai leikki. Sille kaikki taidetekniikat ja kaikki nykyään, keksii jonkun vängän jutun siihen jollain tasolla. Niin sitte se on kyllä semmonen asia, joka tulee mukana, niin kun viikottain mulla opetuksessa.” (Verna)

”Mä oon ihan samaa mieltä. Se on niin kun jotenkin ihan mun taidekasvattajuuden ytimessä se leikillisyyttä.” (Satu)

Verna kertoo myös, että leikillisyyttä on olennainen osa hänen persoonaansa. Hän kertoo huomanneensa, että lapsuuden leikkivaihe ei ole hänen kohdallaan katkennut. Työssään hän eläytyy leikkiin voimakkaasti.

”Mussa on itellä niin vahva leikillinen puoli, et sitte mä vaan päästän sen valloilleen. - - Mä oon niin inessä siinä, et mä niin kun uskon siihen leikkiin sillä hetkellä.” (Verna)

Myös Satu on säilyttänyt lapsenomaisen innostuksen leikkiin, mikä näkyy innostuksena ja autenttisenä leikkiin uppoutumisena. Hän kuvailee leikin olevan merkittävä osa opettajuuttaan sekä lasten kanssa työskentelyä.

”Mä uskon että se on uskottavaa se meidän leikillisyyttä, siksi että me ollaan ite niin innoissaan. - - Mä haluan korostaa, että miten me opetetaan, niin hitsi, kyl me niinkun leikitään. Et se on osa sitä koko taideprosessia, mut kyl se on iso osa.” (Satu)

4.2 Vuorovaikutus

Vuorovaikutus eri muodoissaan toistui selkeästi eniten haastatteluissa. Kaikki haastateltavat kertovat panostavansa tutustumiseen ja ryhmäytymiseen toteutumiseen. He erittelevät keinoja, mitä kaikkea opettaja voi tehdä edistääkseen toimivaa vuorovaikutusta sekä ryhmäytymistä opetustilanteissa.

4.2.1. Kontaktin luominen oppilaisiin

Elisse luo taidekasvattajana ryhmään turvallisuuden tunnetta olemalla aidosti kiinnostunut oppilaistaan. Hän pyrkii kohtaamaan lapset yksilöinä sekä luomaan opetustilanteisiin

välittömän tunnelman, jossa on tilaa hassuttelulle ja kaikki uskaltavat sanoa omat ajatuksensa ääneen. Toimivan vuorovaikutuksen avulla lapset oppivat oppimaan.

”Se mitä mä oon aina ajanut takaa niin on semmonen tietynlainen vuorovaikutus oppilaiden kanssa. Aito kuunteleminen ja keskusteleminen ja semmoinen ajatus, että sitä kautta lapset oppii oppimaan. Lapsiin ei koskaan pidä suhtautua semmoisena yhtenäisenä joukkona tai laumana, vaan et jokaikinen on vartenotettava persoona ihan pienestä pitäen. Ja sillä tavalla jotenkin pystyy luomaan semmoisen tunnelman, et kaikilla on mukava olla ja turvallinen olo ja voi sanoa mitä haluaa ja voi hassutella ja voi tehdä kaikenlaista ja kuitenkin koko ajan kysymys on oppimisesta.” (Elisse)

Verna kuvaa, että aikuisen leikkisä olemus ja aikuisen käyttämä kieli vaikuttavat vuorovaikutustilanteisiin. Vernan mukaan lapsen maailmalle läheinen leikki tekee kasvattajasta helpommin lähestyttävän.

”Kun on semmonen höpsöttelevä aikuinen ja osaa puhua semmosta leikkisempää kieltä ja elekieltä. Niin leikki on niin lähellä sitä lapsen maailmaa, niin tottakai on helpommin lähestyttävä aikuinen ja kasvattaja. Niin vaikuttaa suoraan vuorovaikutukseen.” (Verna)

Myös Satu kuvaa leikillisyydellä olevan keskeinen rooli oppilaiden kohtaamisessa.

”Leikillisyyys on se tapa, jolla mä kohtaan oppilaat, vuorovaikutus oppilaiden kanssa.” (Satu)

Elinalle vuorovaikutustaidot ovat erittäin tärkeä työkalu, jolla välitetään opetettavia asioita oppilaille. Hän kehottaa taidekasvattajia kiinnostumaan koulutettavista ja selvittämään miten juuri heidän kanssaan kannattaa toimia ja kuinka luoda oikeanlaiset olosuhteet. Hän kutsuu vuorovaikutusharjoitteita leikeiksi madaltaakseen osallistumisen kynnystä, luodakseen turvallisuuden tunnetta sekä vähentääkseen jännitystä.

”Koko tää mun työ perustuu yhteistyöhön ja ne asiat mitä mä koulutan, eli vuorovaikutustaidot, esiintymistaidot, niin leikki on se tavallaan reitti mitä kautta mä luon sen turvallisuuden tunteen siihen koulutukseen ja miten me pystytään tutkimaan niinkun erilaisia asioita leikkien ja pelien avulla. Niitähän kutsutaan leikeiksi, vaikka mun mielestä ne on hyvin vakavasti otettavia vuorovaikutusharjoitteita. Mut et mä saan ihmiset uskaltamaan tehdä niitä juttuja, niin me puhutaan leikeistä. - - Kun me puhutaan et me leikitään, niin silloin me uskalletaan laskee se kynnys niin matalaksi, et me uskalletaan omana itsenä olla läsnä niissä tilanteissa.” (Elina)

Elina kokee, että leikin avulla päästään aitoon vuorovaikutukseen ikään kuin vahingossa ja itsensä tarkkailu vähenee.

”Se imasee sut ja sä huomaamattas olet vuorovaikutuksessa ilman että sä kontrolloit sitä tulevaa. Ilman et sä mietit minkä vaikutelman mä annan. - - me ei tarkkailla sun suoritusta, et sä teet oikein tai väärin jonkun asian. Vaan leikissä ne kaikki ratkaisut on oikein.” (Elina)

4.2.2 Ryhmäytyminen

Elisse kertoo käyttävänsä opetuksessa erilaisia leikkejä ja ryhmätöitä, joissa opitaan toimimaan yhdessä. Yhteistyötaidot ovat jokaiselle tärkeä asia oppia.

”Ylipäänsä mä tykkään tehdä näiden pienten lasten kanssa niin, että ne on kolmen lapsen tai neljän lapsen ryhmissä ja tekee yhdessä. Koska se yhdessä tekeminen ja toisten kuunteleminen ja kaikki tää, niin se on hirveen tärkeä asia oppia tässä ihmisen elämässä, tulla toimeen muiden kanssa ja sit se on toki myös tosi hauska.” (Elisse)

Satu kertoo, että heidän seikkailutaiteen ryhmänsä ovat ryhmäytyneet todella hyvin. Siihen on auttanut kiireetön tyyli ja ajan ottaminen leikille.

”...se ryhmäytyminen vaatii tosi paljon aikaa. Mä tykkään siitä, että et me ihan pokalla käytetään, vaikka johonkin leikkimiseen ja johonkin niin kun nimileikkiin ja sellaseen paljon aikaa. Mä filaan ite sitä.” (Satu)

Joskus hyvä pedagogiikka jää kokijalta piiloon. Elina kertoo esimerkin hyvästä ryhmäytymisestä.

”...se on hauskaa, kun sitä ei edes aina opiskelijat tajua, että sen tekee. Sit kun me pyydetään noissa meidän Luomus-koulutuksissa aina oppimistehtäviä, että mitä opin ja tämmösiä. Niin ne oli sillee, että oli ihana ryhmä, että kun niin äkkiä ryhmäydyttiin. Tai niinku että, oli upee ryhmä, et oli helppo tehdä. Ja ne ei tajunnu, että me oltiin tehty hirveesti töitä, pedagogeina töitä sen eteen, että se tapahtuu. Että sitä ei edes tiedosteta, miten se tapahtuu.” (Elina)

Elina muistuttaa, että kun lähdetään aitoon vuorovaikutukseen, tehdään väistämättä virheitä. Improharjoitteet on usein suunniteltu niin, että mokailu on väistämätöntä. Näin opitaan sietämään omia ja toisten virheitä ja ottamaan ne osaksi jokapäiväistä toimintaa. Elina sanoo, että virheet on juuri niin vakavia, kuin meidän suhtautuminen niihin virheisiin on. Jos kielletään virheen mahdollisuus, niin oppiminen loppuu. Rakentava vuorovaikutus antaa mahdollisuuden yhteisille virheille ja on osa turvallisten olosuhteiden luomista. Hän kääntää mokaamisen voimavaraksi ja muistuttaa, että virheiden kohtaaminen on olennainen osa pedagogiikassa.

”Kun siinä leikissä tehdään virhe, me nauretaan sille ja yritetään uudestaan. - - Meidän pitää epäonnistua aika monta kertaa, että me onnistutaan. Jos siihen epäonnistumiseen suhtaudutaan negatiivisesti, niin eihän me haluta enää yrittää uudestaan.” (Elina)

Myös Verna painottaa, että virheitä saa tehdä ja kannustaa rentoon tekemiseen. Verna on ottanut kuvataidetunneilla käyttöön impropiirustusharjoituksen, jossa saa mokailla. Harjoituksen tarkoitus on purkaa lasten tekemisen paineita.

”Mä oon nyt testannu sitä nuoremmilla ja nuoremmilla lapsilla, siis nyt ihan 2-vuotiaiden kanssa. Mä niin kun julistan, et nyt saa tehdä virheitä ja nyt saa höpsötellä. Se on vähän niin kun samantyyppistä höpsöttelyä mitä leikissä on, mut otetaan se piirtäen. - - Niin sitte siinä on jotain tosi hienoo, miten vaan sit lähtee tekee ja kokeilee.” (Verna)

Virheiden sijaan opettajan kannattaa keskittyä huomioimaan onnistumisia, Elina muistuttaa positiivisen palautteen merkityksestä.

”Pointtaan onnistumisia, en virheitä. Se vie eteenpäin. - - Itsetunto rakentuu positiivisesta palautteesta, hyväksyvistä katseista minun suuntaan.” (Elina)

Elina kertoo, että positiivinen palaute motivoi, auttaa jaksamaan ja sitouttaa tekemiseen. Positiivinen palaute voi tulla opettajalta, mutta sitä voi harjoitella myös ryhmän kanssa. Elina on käyttänyt siihen erilaisia harjoitteita ja yksinkertaisimmillaan voi ottaa tavaksi kertoa missä kaveri onnistui.

4.2.3 Jännitys

Yksi vuorovaikutukseen vaikuttava tekijä on jännitys. Jännitys on usein syynä siihen, jos oppilas ei halua osallistua. Elina purkaa jännitystä sanomalla aluksi, että toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen. Hän tarvittaessa sanallistaa, mitkä asiat luovat esteitä tekemiselle ja mitkä asiat saattavat pelottaa.

”Sit mä alussa sanon, et kenenkään ei oo pakko tehdä täällä mitään sellaista mitä ei halua. Tän täytyy perustua vapaaehtoisuuteen. Ja sitte mä heti alussa avaan, et itse voit valita sen asenteen millä oot mukana tässä. Se jo yleensä herättää vähän ihmisiä, että ahaa, niin, totta. Mikäs asenne mulla nyt on? Et oonko mä lähtökohtaisesti asennoitunut, et tää on turhaa vai mikä se mun asenne on. Et tavallaan, yritän tosi paljon sanallistaa mitkä luo esteitä ja mitkä meitä saattaa pelottaa tässä.” (Elina)

Elina sanoo, että kouluttaja aistii tilanteen, kun kiinnostuu niistä ihmisistä, joiden kanssa toimii. Hän myös saattaa vaihtaa omaa ilmaisuaan koulutusryhmästä riippuen. Hän kertoo esimerkin, kuinka ohjaajan opetustyyli ”muakin vähän jännittää tää tilanne” saattaa toimia joissain ryhmissä oppilaiden jännitykseen, kun taas joissain toisissa ryhmissä toimii paremmin selkeästi asiantuntijana ja kouluttajana toimiminen. Elina on huomannut, että oman ilmaisun tiedostaminen kouluttajana on tosi tärkeää, kun ohjaa erilaisia ryhmiä. Hän muistuttaa, että omalla innostuksella voi myös säikäyttää ja vahingossa vaatia liikaa.

”Käytän tosi paljon alastatusta, kun meen kouluttamaan, koska ihmiset pelkää lähtökohtaisesti. - - eli en mene sinne niinkun kouluttajana, vaan meen sinne vähän niinku ”muakin vähän jännittää tää tilanne” -pohjalta, et nostan heitä suhteessa minuun lähtökohtaisesti.” (Elina)

”...kun oon tehnyt tosi paljon töitä noitten erityisluokkien kanssa ja siellä sitä jotenkin niinku konkreettisesti tajusi sen, että miten mä pystyn omalla innostuksella säikäyttämään kaverin...” (Elina)

Satu kertoo, että omien energiatasojen laskeminen ja oppilaan tilanteen ymmärtäminen voivat auttaa silloin kun osallistujaa jännittää. Opettajan on tärkeää muistaa, että leikkiliset toimintatavat eivät ole kaikille helppoja.

”Toi on kyllä semmonen mihin meidän on pitänyt Vernan kanssa kiinnittää erityistä huomiota, että jos jollekin on liian jännittävää, niin miten me lasketaan meidän energiatasoja ja lasketaan sitä koko tilannetta. Ja toi on semmonen, missä musta tuntuu, että mä oon kehittynyt tosi paljon. Koska silloin kun aloitti, niin sitte oli tosi vaikeeta samaistua sellasen oppilaan tilanteeseen, kellä oli liian jännittävää. Sen sekoilun rinnalle on löytynyt sellanen lempeys. Se vaatii aika paljon, mutta on ihan hirveen tärkeetä et se hahmottuu. Musta tuntuu, että mä opin sen sillee muutaman tietyn oppilaan kautta, joihin oikeesti niin kun tavallaan meni niiden tasolle. Siis silleen et istu alas sen oppilaan viereen ja yritti ymmärtää mitä hänessä tapahtuu. Niin musta tuntuu, et muutaman pienen lapsen kautta niin kun päässy siinä niin kun pitkälle siinä sen hahmottamisessa. Koska se on ihan hirveen iso osa tämmösiä viljeljä-kokeellisia-leikkilisiä-sekoilu -pedagogisia keinoja kun käytetään, niin tavallaan tajuta, et se ei oo helppoo kaikille.” (Satu)

Verna ottaa esimerkiksi uuden harrastuksensa tanssin ja sanoo että hänelle tekee tosi hyvää opettajana, että muistaa miltä tuntuu, kun jännittää jonkin uuden asian äärellä.

”Mulla itellä on se kun mä käyn tanssitunneilla, niin koen koko ajan niitä semmosia osaanko – voi ei – mä en osaa – kattooos joku – mitä ope mieltii – tykkääköhän se ope musta... niin tässä rinnalla kun on harrastus jossa ei oo hyvä, niin se tekee mulle tosi hyvää opettajana, et muistaa miltä tuntuu kun jännittää jonkun uuden äärellä.” (Verna)

4.3 Merkityksellisyys

Kaikki haastateltavat näkivät leikin edistävän oppimista ja olevan erottamaton osa taideopetusta. Leikkiä käytettiin muun muassa apuna kiinnostuksen herättämiseen ja orientoitumiseen. Leikkien avulla voidaan oppia haastaviakin asioita sekä kehittää mielikuvitusta, luovuutta ja ajattelua.

Elisse on huomannut, että huumorin avulla oppiminen on paljon hausempaa ja että hauskuus ja ilo toiminnassa on todella olennaista. Hän pitää tärkeänä uteliaan asenteen vahvistamista lapsissa.

”Lapsethan on luontaisesti, varsinkin alle kouluikäisenä erittäin innokkaita kyselemään kaikkea ja ne on hirveen uteliaita ja ne on jotenkin avoimia kaikille uusille asioille ja semmosen innokkaan uteliaan asenteen vahvistaminen on mun mielestä meidän opettajien tehtävä.” (Elisse)

Elissen mukaan mielikuvituksen ja leikin ymmärryksessä on kysymys ajattelun kehittämistä ja luovuuden edellytysten luomisesta. Elisse esitteli minulle sitaatin kehityspsykologian ja kasvatustieteiden professori Pentti Hakkaraisen ja leikintutkija Milda Bredikytin kirjasta Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet:

”Kaikki luovan toiminnon muodot, kuten leikki, kuvataiteet, liikkuminen, musiikki, tarinointi jne. tukevat mielikuvituksen kehitystä, ellei niitä ole viritetty liäksi varhaisten erityistaitojen treenaukseen. Lapsia ei pitäisi nähdä tulevana taiteilijoina, tanssijoina, muusikoina jne., vaan luovina persoonallisuuksina, jotka osallistuvat tulevaisuuden rakentamiseen. Varhainen taiteellinen luovuus kehittää lasten yleistä luovaa potentiaalia ja erityisiä kykyjä, mutta ennen kaikkea yleisiä kykyjä, joista keskeinen on mielikuvitus.”

(Polujanov, 2000, viitattu lähteessä Hakkarainen ja Bredikyte, 2013, s. 86)

Elissen mukaan kuvataidekouluja perustettaessa keskeinen ajatus on ollut, että kuvataidekoulujen tarkoituksena ei ole kouluttaa taiteilijoita. Hän painottaa, että lapsille on annettava mahdollisuus omien mielikuvien luomiseen, keskittymiseen ja ajatteluun.

”Tää ei ole mikään putki, mistä lapsi työnnetään toisesta päästä sisään ja putkahtaa ulos taiteilijana toisesta päästä. Me ei treenata erityiskykyjä, vaan me vahvistetaan luovuutta ja mielikuvitusta ja sitä kautta ajattelua. Ja sitä luovaa avaraa ajatteluahan tarvitaan tieteessä, taiteessa ja ylipäänsä elämässä.” (Elisse)

Myös Elina näkee leikit keinona asioiden ymmärtämiseen, asioista kiinnostumiseen ja luovuuden herättämiseen.

”Ne leikit on niinku väylä jonkun asian ymmärtämiseen. On se sitte yhteistyötaidot, tai on se säveltäminen tai tanssi tai mikä tahansa se onkaan. Leikki on se työkalu siinä. – – Leikki avaa luovuuden luukut, koska me kaikki ollaan luovia ja antaa sulle luvan olla luova.” (Elina)

Elina ei koskaan käytä leikkejä vain hauskuuden vuoksi, vaan taustalla on aina jokin pedagoginen tavoite.

”Mä en ikinä käytä leikkejä vaan niinkun ne on kivoja tai hassuja. Aina kun mä koulutan ja käytän leikkejä, niin kyllä mulla on aina se joku tähtään. Joko se on se taiteellinen tuotos tai sit se on työyhteisön ilmapiirin parantaminen...” (Elina)

Haastateltavat pitävät leikkiä keinona taiteen äärelle viemiseksi. Elisse mainitsee leikin herättävän mielikuvituksen ja virittävän kuvalliseen työskentelyyn. Elina kertoo, että esimerkiksi Sibelius-Akatemiassa toteutetuissa säveltämiseen tähtäävissä projekteissa leikin tehtävä on johdattaa taiteen tekemiseen. Leikin avulla voidaan synnyttää tunnekontakti taiteen tekemiseen ennen varsinaista teoriaa.

Verna ja Satu ovat huomanneet, että leikillisyyden lisääminen opetukseen auttaa lapsia keskittymään ja lisää kiinnostusta opetettaviin asioihin. Verna on lisännyt leikillisyyttä opetukseensa myös omien kokemustensa kautta.

”- koska sit itekin on semmonen tyyppi, et en mä oikeen aina osaa istuu ja vaan esim. kuunnella. Vaan et se on kivaa, et pääsee tekee keholla jotain ja vähän hölmöilee. Niin sit jos mä ite koen niin, niin miks mä en antais sitä mun oppilaille?” (Verna)

Elisse hahmottaa leikin, taiteen ja taideopetuksen yhteen kietoutuneina ja samanaikaisina. Opetuksen tavoitteet ja sisällöt kulkevat kaiken aikaa mukana myös leikillisessä opetuksessa.

”Mä en ymmärrä sitä, kun joskus puhutaan leikistä niin että, leikitään joku leikki ja sitten siirrytään varsinaiseen asiaan. Niinhän se ei ole. Leikillisuus ja leikkiminen on sitä varsinaista asiaa. Ne on niin yhdessä erottamattomasti, ettei niitä voi eritellä. Ei siinä leikkitoiminnassa hylätä millään tavalla niitä tärkeitä tavoitteita, et kyllä ne on siellä ovelasti kuitenkin mukana koko ajan. Kaikki mitä tehdään, niin se liittyy jollakin tavalla ihan oikeesti niihin asioihin mitä kuvataidekoulussa kuuluukin opiskella.” (Elisse)

Myös Verna ja Satu ovat samaa mieltä leikin ja taiteen suhteesta taideopetuksessa, eivätkä halua erottaa niitä toisistaan. Leikillä on tärkeä rooli taiteen tekemisessä. Verna sanoo, että leikki on iso osa koko taideprosessia ja Satu jatkaa, että leikkiprosessi vähän niin kuin sivutuotteena tuottaa taideteoksen. Verna lisää, että leikin avulla päästään ikään kuin huomaamatta käsittelemään opetuksellisia aiheita ja taidetekniikoita.

”Leikin kautta pääsee höpsöttelee ja irrottelee ja sit siinä niin kun vahingossa myös vaikka jonkin taidetekniikan tai aiheen osalta saa jostain kiinni.” (Verna)

Vastaavasti Elisse kertoo, että leikin varjolla opitaan myös hyödyllisiä teknisiä taitoja. Hän mainitsee esimerkin kolmen lapsen ryhmätyöstä, jossa rakennetaan savesta pelirata, jota pitkin lasikuulat voivat vieriä. Tehtävässä tutustutaan materiaaliin ja pedagogisena taka-ajatuksena on oppia perusasioita saven käsittelystä.

Satu lisää, että leikillisuus mahdollistaa opetuksessa ikätasoisesti haastavienkin aiheiden käsittelyyn.

”- meidän taidetehtävähän saattaa olla tosi haastavia niin kun ikätasoon nähden. Et saattaa olla et käsitellään jotain sellasia taiteen sisältöjä tai nykytaiteen teoksia, jotka ikätasoisesti on itseasiassa hyvin haastavia, mutta sitte siinä on rinnalla se sellanen niin kun leikki ja hupailu ja hassuttelu. Ja sit se on musta hyvä kombo, että tavallaan niin kun saatetaan taidekasvatuksellisesti ja älyllisesti jollain taiteella välillä haastaa ihan tosi paljon. Ja sitte toisaalta tavallaan palata jonnekin niiden lasten elämänkaareissa niin kun useita vuosia taaksepäin.” (Satu)

5. Esimerkkejä leikillisestä opettamisesta

Lähtiessäni tekemään opinnäytettä, olin kiinnostunut miten eri tavoin leikkiä voisi käyttää opetuksessa. Haastateltavilla on laaja kokemus leikin yhdistämisestä opetukseen. Pyysin haastateltavia kertomaan heidän mielestään onnistuneen leikillisen harjoitteen tai kokonaisuuden. Seuraavien harjoitteiden kautta pääsee tutustumaan miten leikkiä ja leikillisyyttä voi esimerkiksi käyttää taidepedagogisessa toiminnassa.

5.1 Yks-kaks-kolme

Elina otti esimerkiksi 1–2–3-harjoitteen, joka on kulkenut hänen mukanaan jo pitkään. Hän on käyttänyt sitä kollegoiden kanssa jo 30 vuotta ja se on pysynyt mukana monipuolisuutensa takia. Elina kertoo harjoitteen sopivan monenlaiseen; sitä voi käyttää lämmitteilyharjoituksena tai sen kanssa voi syventyä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen.

Yksin kolmeen laskeminen on helppoa. Harjoite paljastaa, että olemme monella tavalla erilaisia toimijoita ja se tekee harjoitteesta vaikean. Kun teet virheen harjoitteessa, se purkautuu yhteisenä hyväntahtoisena reaktiona; joko ilmeinä tai nauruna. Tämän ansios-ta virhe virheeltä koemme oloamme turvallisemmaksi ja uskallamme virheistä huolimatta yrittää uudelleen ja alamme ilmaista enemmän ja enemmän hyväksyntää. Harjoite paljastaa sen, miten tärkeää on tiedostaa omaa ilmaisua vuorovaikutuksessa.

1–2–3-harjoitus on nelivaiheinen tehtävä. Harjoitus tehdään pareittain.

1. Ensin aloitetaan laskemaan parin kanssa jatkuvana luuppina numeroita 1–2–3–1–2–3–1–2–3 niin, että kumpikin sanoo vuorotellen yhden numeron.
2. Seuraavassa vaiheessa ykkönen muuttuu taputukseksi: taputus–kaksi–kolme.

3. Kun edellistä on jatkettu tarpeeksi kauan, lisähaasteeksi kakkonen muuttuu sormien napsautukseksi: taputus–naps–kolme.
4. Viimeisessä vaiheessa kolmonen muuttuu jalan polkaisuksi maahan: taputus–naps–polkaisu.

Kuulostaako helpolta? Pääsin testaamaan harjoitetta oopperaprojektin koulutuksessa. Harjoite kuulostaa yksinkertaiselta, mutta vaatii yllättävän kovaa keskittymistä vaihtaa vuoroa parin kanssa ja muistaa mikä olikaan seuraava sanominen tai tekeminen. Harjoite oli yllättävän viihdyttävä kaikessa yksinkertaisuudessaan. Innostavalla ohjauksella energiatasot pysyivät korkealla. Kun yhteistyö parin kanssa alkoi sujua, nopeutettiin tah-tia. Jos tuli virhe, sille naurahdettiin ja aloitettiin alusta.

5.2 Väri-vesien laboratorio

Elisse esitteli Väri-vesien laboratorio -leikin luennoissaan Aalto-yliopistossa. Se oli minulle silmiä avaavaa, että näinkin hauska voi värioppia opettaa. Elisse kehitti tehtävän Reggio Emilia vierailunsa jälkeen. Hän inspiroitui siellä näkemistään väri-vesistä lasipur-loissa ja kehitti laboratoriroleikin, jossa opitaan elämyksellisesti värioppia.

Leikissä lähdetään tutkimaan kokeilemalla, miten punaisesta, sinisestä ja keltaisesta ve-destä saadaan sekoitettua muita värejä. Laboratoriossa valmistetaan ensin vesiväristä ja vedestä pullollinen jokaisen perusvärin kylmää ja lämmintä muunnosta. Laboratoriossa on suuri määrä tyhjiä lasipurkkeja. Oppilaat pääsevät kokeilemaan väritieteilijöinä oloa ja alkavat sekoittamaan vesiä keskenään tehden ensin hypoteeseja: Mitä tästä syntyy? Aluksi sekoitetaan vain kahta väriä, jolloin syntyvät vihreät, violetit ja oranssit. Seuraavaksi se-koitetaan kolmea väriä, jolloin tuloksena ovat ruskeat, harmaat ja musta.

Tehtävää voi jatkaa vaikeammalla versiolla, jossa opettaja jakaa värillisiä paperilappuja ja tehtävänä on sekoittaa lapussa oleva väri käyttäen väri-vesiä. Leikkiä voi jatkaa myös jär-jestelemällä tehtyjä väri-vesiä erilaisten kategorioiden mukaan, kuten vaaleimmasta tum-mimpaan tai vaikkapa sekoittamalla lempiväriin.

5.3 Älä pudota palloa

Elisse on kehittänyt myös Älä pudota palloa -leikin, jossa opitaan sekoittamaan perusväre-jä yhdessä toimien. Ensimmäisessä jakaudutaan pieniin 4–5 henkilön ryhmiin. Leikkiin tarvitaan iso maitokartonki tai muu tukeva muotonsa pitävä paperi tai pahvi, jota pystyy yhdessä liikuttelemaan helposti.

Leikin ensimmäisessä vaiheessa paperin keskelle laitetaan pallo ja sitä lähdetään liikuttelemaan nostamalla ja laskemalla paperin reunoja. Kun yhteistyö alkaa sujua ja pallo saadaan pysymään paperilla, voidaan siirtyä leikin seuraavaan vaiheeseen. Paperille kaadetaan keltaista väriä ja paperia kallistelemalla laitetaan väri liikkeelle. Tarkoitus on pitää väri paperilla ja varoa ettei se karkaa lattialle. Seuraavaksi laitetaan punaista väriä ja jatketaan paperin kallistelua. Lopuksi lisätään vielä sinistä. Leikin aikana tarkkaillaan miten värit sekoittuvat ja minkälainen ihmeellinen kuviointi siitä syntyy. Paperi laitetaan kuivumaan.

Väriavalutuskokeiluja voi tehdä samaan tyyliin myös omalla pienemmällä paperilla. Samalla tavalla aloitetaan keltaisesta, josta siirrytään punaiseen ja siniseen. Näin saadaan aikaiseksi perusvärit ja värisekoitukset. Kun väriavalutukset ovat kuivuneet, kuvaa voi jatkaa tusseilla piirtäen. Elisse kertoo, että niistä on tullut muun muassa monenlaisia ihmeellisiä hirviöitä tai kummallisia maailmoja. Tehtävä on ollut suosittu kuvataidekoulussa.

5.4 Yhteinen kuvitteluleikki: avaruusseikkailu

Kuvitteluleikissä lähdetään yhteiseen leikkimaailmaan, jota ryhdytään luomaan yhdessä sovitusta teemasta. Leikkiä voi jatkaa kerta kerralta useamman oppitunnin ajan.

Elisse kertoi esimerkin avaruusseikkailusta, joka toteutui hänen työskennellessään rehtorina Valkeakosken kuvataidekoulussa. Kuvataidekoulun 8-vuotiaat oppilaat saivat ihmeteltäväkseen vahtimestarin löytämän läpinäkyvän, kupumaisen, muovista rakennetun esineen, joka oli niin iso, että sinne mahtui sisään jopa ihminen. Elisse kysyi lapsilta tietävätkö he mikä esine on? Lapsilla ei ollut tietoa ja Elisse jatkoikin kysymistä mikä se voisi olla ja mitä siitä voisi tehdä? Erilaisista ehdotuksista voiton vei avaruusalus ja niin he ryhtyivät leikkimään avaruusleikkiä.

Kuvusta aloitettiin rakentamaan yhteistä avaruusalusta, jonne mahtui sisälle kaksi lasta. Pian kuvataideryhmäläiset saivat avaruuskäyttöön myös toisen vielä isomman kuvun. Ryhmällä oli käytössä yksi huone, josta tuli avaruustutkimuskeskus. Elisse johdatti lapset pohtimaan mitä avaruusaluksessa tarvitaan ja millaista avaruusmatkailu olisi. Lapset saivat viedä leikkiä eteenpäin vapaasti keksien.

Avaruusaluksien lisäksi lapset pääsivät suunnittelemaan ja toteuttamaan avaruusmatkan varusteet, kuten kypärät, tähtikartat ja avaruuspassit sormenjälkitunnuksineen. Avaruuteen tutustuttiin yhdessä tietokirjojen avulla ja leikki jatkui tutkimalla millaista avaruudessa on. Avaruusleikki johti myös keskusteluihin kaiken materiaalin alkuperästä, maailman synnystä ja elämän tarkoituksesta. Lapset pääsivät myös tekemään planeetoista, satelliiteista, avaruusasemista sekä muista tutkimistaan asioista pienoismalleja.

Avaruusseikkailu kesti koko lukuvuoden ajan, jonka aikana vanhat puhelinkoppikuvat muuttuivat hyvin varustelluiksi avaruusaluksiksi. Avaruusleikki oli kiehtovan seikkailun lisäksi täynnä erittäin motivoitunutta oppimisprosessia.

Avaruusseikkailu liittyi kansainväliseen projektiin *Revived objects*, jonka teemana oli kestävä kehitys ja kierrätys. Materiaalit hankittiin käytettyinä kierrätyskeskuksista ja kirpputoreilta tai saatiin lahjoituksina. Avaruusleikistä tuli lopuksi näyttely Voipaalan lasten kulttuurikeskukseen vuonna 2001.

5.5 Impropiirros

Verna käyttää Impropiirros-harjoitetta ryhmäytymiseen ja suorituspainneiden purkamiseen. Varsinkin uuden ryhmän kanssa tämä on hänen mielestään mainio ensimmäinen harjoitus.

Harjoitteessa kaikille jaetaan A4-paperi ja yksi piirrin. Oppilas saa valita värin sekä kynälle että paperille, ja sen, tuleeko paperi pystyyn vai vaakaan. Opettaja ohjeistaa: *”Älä piirrä vielä mitään. Seuraa ohjeita, eikä tarvitse nyt miettiä mitään! Voi jopa huiskauttaa pari kertaa kädellä pääläeltä kaikki ajatukset pois, kas noin.”*

”Piirrä ympyrä tai pylpyrä!” (Opettaja näyttää mallin.) ”Sitten kynä ilmaan!”

Tässä vaiheessa joku alkaa pohtia onko ympyrä tarpeeksi hyvä tai pyytää pyyhekumia, opettaja vastaa lempeän dynaamisesti: *”Ei haittaa yhtään! Nyt virheet on tosi hyviä, annetaan palaa vaan! Tää on tämmöstä höpsöttelyä. Jatketaan!”*

”Piirrä ympyrän päälle tai viereen toinen ympyrä!” (Opettaja näyttää mallin.) ”Kynä ilmaan!”

”Tää onkin tämmöinen otus tai hahmo. Tässä on sen pää, tässä keho. Piirrä sille nenä! Kuusi sekuntia aikaa.” (Opettaja laskee kuudesta nollaan ääneen ja piirtää itsekin.) ”Kynä ilmaan!”

”Nyt piirretään silmät.” (Piirtämisaika vaihtelee 10 sekunnista 3 sekuntiin; opettaja arvioi mikä on paras aika. Opettaja ja oppilaat laskevat yhdessä sekunnit ja ajan täytyessä kynä nostetaan ilmaan.)

Piirtämistä jatketaan samalla tavalla. Jokaisella kierroksella tehdään osa otuksesta: eturaajat, häntä, pyrstö, suu, karvat, kynnet, asusteet, lempiruoka, jne. Lopuksi tehdään kaksi bonuskierrosta: *”Mitä otus tarvitsee? Piirrä mitä vaan! 10 sekuntia aikaa.”*

”Otuksesi on valmis! Mikä sen nimi on? Mitä se harrastaa? Mikä on sen lempiruoka?” Jokainen vuorollaan esittelee oman otuksensa. (Opettaja voi keksiä muitakin lisäkysymyksiä.) Otuksen

esittelyn yhteydessä oppilas voi kertoa myös oman nimensä. Jos joku ei uskalla tai halua puhua, niin se ei haittaa, koska teokset puhuvat puolestaan.

5.6 Piiloleikki

Satu kertoo, että he käyttävät seikkailutaiteessa leikkejä muun muassa paikkoihin tutustumiseen ja paikkojen tutkimiseen. Hän kertoo esimerkin kolmepäiväisestä veistospuistoprojektista, jossa piiloleikki oli keskeisessä osassa. Aluksi lapset leikkivät useita kertoja piilosta puistossa. Sen jälkeen he piilottivat tekemiään veistoksia samalle alueelle. Lasten perheet kutsuttiin taidenäyttelyyn, mutta näyttelyvieraiden yllätykseksi teokset olivatkin piilossa ja niitä tuli etsiä lasten opastuksella.

”Me monena peräkkäisenä päivänä leikittiin piilosta siellä alueella. - - sen jälkeen me tehtiin sinne lasten tekemistä veistoksista semmonen veistospuisto, missä ne pienet veistokset piiloutui sinne alueelle. - - Siinä se leikki oli sellanen väline millä ne tavallaan otti sen tilan haltuun sillä lailla, et sit me saatiin tehtyä tosi hieno veistospuisto. ... et tavallaan tosi perusleikitkin tuli mukaan niiden seikkailupaikkojen tutkimiseen. ... me kutsuttiin perheet taidenäyttelyyn ja ne taideteokset olikin piilossa. Ja sitten niitä piti sieltä etsiä näyttelykävijöiden ja lapset opasti. Niin se kokonaisuus tavallaan kävi järkeen just sitä kautta, että siellä alueella oli oltu todella hartaasti ja todella monta kertaa piilosta siihen pohjalle. Niin sit mä voisin ehkä ite nostaa ton sellaseks hyväksi kokonaisuudeksi.”

5.7 Leikillisten harjoitteiden synnyttämiä ajatuksia

Oli mielenkiintoista kuulla millaiset leikit ovat toimineet hyvin opetuksessa. Elinan 1–2–3-harjoitetta voisi käyttää myös kuvataidetunneilla tutustumiseen sekä vuorovaikutuksen ja yhteistyötaitojen harjoitteluun. Se sopii energiatasojen nostoon ja samalla tulee harjoiteltua tärkeää mokaamisen taitoa. Myös turvallisuudentunne kasvaa kun yrittää uudelleen virheistä huolimatta. Harjoitteen avulla opitaan yhdessä virheiden hyväksymistä hauskuuden kautta.

Elisse esitteli kaksi väriopin opetukseen soveltuvaa leikkiä. Kummassakin leikissä opitaan elämyksellisesti värien käyttöä. Värivesien laboratorio -leikissä jokainen pääsee itse tutkimaan ja hämmästelemään värien syntyprosessia sekoittelemalla värikkäitä vesiä keskenään. Omien sekoitustulosten lisäksi pääsee seuraamaan millaisia värejä kaveri onnistuu tekemään. Älä pudota palloa -leikissä opitaan perusvärien sekoittamisen lisäksi yhteistyötaitoja. Leikin aikana päästään yhdessä ihmettelemään perusväreistä syntyviä kuvioita ja värimuunnoksia. Halusin tuoda esille kummatkin värileikit, koska niiden avulla on mahdollista opettaa värioppia mielenkiintoisesti jo hyvinkin pienille osallistujille.

Elisse kertoi pitkäkestoisesta jopa koko lukuvuoden kestävästä avaruusleikistä. Lähtökohdiana oli yhdessä sovittu teema, jonka ympärille rakennettiin yhteinen leikkimaailma. Leikissä viehätti se, kuinka hyvin lapset tempautuivat mukaan. Leikki tarjosi puitteet hyvin monipuoliselle tekemiselle ja oppimiselle. Avaruuden tutkimisesta ja taiteen tekemisestä tuli seikkailu, joka eteni vapaasti keksien. Avaruusleikki kehitti erityisesti ryhmätöytäitoja ja ongelmanratkaisukykyä. Koko vuoden kestävä projektia voi olla monissa työpaikoissa haasteellista järjestää, mutta jo muutaman kerran jatkuva kuvitteluleikkiin perustuva työskentely kuulostaa kokeilemisen arvoiselta.

Vernan käyttämä Impropiirros-harjoite kuulostaa sellaiselta, että sen avulla on helppo saada koko ryhmä mukaan toimintaan. Suorituspainneiden laskeminen on hyvä lähtökohdaksi tekemiselle. Nopeatahtinen selkeästi ohjeistettu yhteinen työskentely vapauttaa rentoon tekemiseen. Mokaamisen harjoittelu ja virheiden sietämisen opettelu on tärkeää kuvataidetunneillakin.

Satun kertomassa esimerkissä tutulla perusleikillä voidaan saavuttaa monia hyötyjä. Piiloleikki voi toimia hyvänä keinona paikkoihin tutustumiseen ja niiden tutkimiseen. Samalla tullaan tutuiksi myös ryhmän kesken. Piiloteema on tärkeässä osassa myös veistospuiston koostamisessa, kun pienet veistokset piilotetaan samalle alueelle näyttelyvieraiden löydettäväksi.

Haastateltavien esimerkeissä näyttäytyi erilaisia lähestymistapoja leikilliseen opetukseen. Leikit ovat aina leikkijöidensä näköisiä, enkä tarkoita, että nämä leikit pitäisi kopioida käyttöön juuri samanlaisina. Esimerkkileikkejä on toki mahdollista käyttää sellaisenaan, mutta yleensä leikit lähtevät muokkautumaan leikkijöiden ja muuttuvien tilanteiden mukaisesti. Haastateltavien leikkiesimerkit toimivat itselleni inspiraationa ja käynnistivät myös omaa leikillistä ajattelukykyä.

6. Loppupäätelmät

Tutkin opinnäytteessäni, miten leikki näyttäytyy taidepedagogisessa toiminnassa. Päämääränä oli samalla löytää leikillisempi tyyli myös omaan opetukseen. Lähdin selvittämään leikin paikkaa taidekasvatuksessa haastatteleamalla neljää leikkiä opetustyössään käyttänyttä taidepedagogia. Haastattelun analyysivaiheessa aineistosta nousi esiin kolme keskeisintä motiiviksi nimeämäni aiheita, jotka ovat **opettajan leikillinen asenne, vuorovaikutus ja merkityksellisyys**.

Opettajan leikillinen asenne -motiivin alle koostin haastateltavien ajatuksia leikistä ja leikillisyydestä taidekasvattajan työssään. Leikillä ja leikillisyydellä on keskeinen rooli jokaisen asenteessa ja toimintatavoissa opettajana. He ohjaavat toimintaa leikinomaisesti ja ovat luontevasti mukana kanssalleikkijoina opetustilanteissa. Jokaisella on leikillisen asenteen lisäksi luontainen innostajan rooli opetuksessaan, joka on keskeistä taidetoiminnan käynnistämässä. Haastateltavien positiivinen asenne leikillisyyteen näyttäytyy suurena voimavarana jokaisen ammatissa toimimiseen.

Vuorovaikutus -motiivissa nousi esille keskeisinä asioina aidon kohtaamisen ja ryhmäytymisen tärkeys opetustilanteissa. Haastateltavat kertovat, että turvallisuuden tunteen luominen vaikuttaa kontaktin saamiseen oppilaisiin, ryhmän sisäiseen vuorovaikutukseen ja oppilaiden rohkeuteen osallistua opetukseen. Turvallisuuden tunne edistää oppimista ja oppilaan uskallusta olla oma itsensä. Leikeissä opitaan toimimaan yhdessä ja ne voivat johdattaa aitoon vuorovaikutukseen huomaamatta. Kiireettömyys ja ajanotto leikille mahdollistaa tutustumisen ja ryhmäytymisen. Leikki ja opettajan liiallinen innostus voivat näyttäytyä osalle oppilaista jännitystä lisäävinä. Jännityksen vähentäminen on tärkeää ja siinä voivat auttaa jännityksen syiden sanoittaminen, tietoinen virheiden salliminen, rentoon tekemiseen kannustaminen ja positiivinen palaute.

Merkityksellisyys -motiivissa ilmeni, että leikki on monipuolinen työkalu, jonka avulla voidaan päästä luovaan tilaan jopa huomaamatta. Leikki nähtiin myös keinona vahvistaa lapsen luontaista uteliaisuutta ja herättää kiinnostusta opetettaviin asioihin. Leikki kehittää luovuutta ja ajattelua. Leikin avulla voidaan synnyttää tunnekontakti taiteen lajiin sekä johdattaa taiteen tekemiseen. Se voi myös auttaa keskittymään. Opetuksen tavoitteet ja sisällöt kulkevat mukana myös leikillisessä opetuksessa. Leikki, taide ja taideopetus nähtiin toisistaan erottamattomina. Leikin varjolla voidaan opettaa taidetekniikoita sekä sisältöjä ja käsitellä ikätasoon nähden vaikeita asioita.

Kolmen motiivin lisäksi esittelin viidennessä luvussa **haastateltavien esimerkkejä leikillisestä opettamisesta**. Esimerkkileikkejä voi käyttää muun muassa energiataitojen nostamiseen, väriopin opettamiseen, ongelmanratkaisutaitojen kehittämiseen, ryhmäytymiseen, suorituspainoiden purkamiseen, paikkoihin tutustumiseen ja tutkimiseen.

Keskeisin ja mielenkiintoisin löydös oli, että leikki on erottamaton osa haastateltavien *toimintatapaa* ja voisi sanoa jopa *ammattillista identiteettiä*. Leikki näyttäytyy sekä opetuksen välineenä että *sisältönä*.

6.1 Pohdinta

Lähdin selvittämään miten leikki näyttäytyy taidepedagogisessa toiminnassa. Käytän tutkimuskysymyksessäni käsitettä taidepedagogiikka, koska yksi haastateltavistani toimii kuvataidekasvatuksen ulkopuolella. Silti koen, että tulokset ovat täysin sovellettavissa kuvataidekasvatukseen. Halusin antaa haastatteluaineiston puhua ilman ulkopuolista vaikutusta. Nyt tutkimustulosten valmistuttua on perusteltua verrata niitä muihin aiheita käsitelleisiin tutkimuksiin, koska ne eivät pääse enää vaikuttamaan oman tutkimukseni johtopäätöksiin.

Tutkielmassani leikki näyttäytyy erottamattomana osana taidepedagogien toimintatapaa ja ammatillista identiteettiä. Rusanen ja Mäkinen (2021) puhuvat uuteen heittäytyvästä opettajasta, jonka ohjaamassa toiminnassa yhdistyvät taiteen elämyksellisyys, oppilaiden aktiivinen rooli ja tutkiva oppiminen. Uuteen heittäytyvä opettaja kuvaa mielestäni erityisen hyvin kaikkia haastattelemani taidekasvattajia. Opettajat näyttäytyivät innostuneina *kanssaleikkijöinä* ja olivat tunteella mukana toiminnassa. Haastatteluissa nousi erityisesti esiin vuorovaikutuksen tärkeys. Leikin mahdollisuus johdattaa aitoon vuorovaikutukseen korostui. Rusanen ja Mäkinen puhuvat samasta asiasta ja kertovat leikillisyyden tukevan vuorovaikutusta ja yhteisöllisiä suhteita tuodessaan kanssakäymiseen huumoria ja irrottelua (Rusanen & Mäkinen, 2021).

Huumoria pidettiin opetuksessa tärkeänä asiana, mutta tuli ilmi, että leikkejä ei käytetty pelkästään huumorin takia, vaan niiden taustalla on aina myös pedagoginen tavoite. Myös Kankaan (2022) mukaan leikki ei ole vain hauskuuden hakemista, vaan sitoutumista ja motivoitumista tekemiseen. Haastatteluista selviää, että hyvän vuorovaikutuksen taustalla on kaikille turvallinen ilmapiiri. Haastateltavat kertoivat luovansa turvallisuuden tunnetta muun muassa olemalla aidosti kiinnostuneita oppilaistaan, huomioimalla jokaisen yksilönä, asettumalla lapsen tasolle ja pyrkimällä kiireettömyyteen. Myös mokaamisen opettelu oli yhtenä keinona turvallisten olosuhteiden luomiseen, se mahdollisti yhteiset virheet ja niiden kääntämisen voimavaraksi. Kangas on samaa mieltä turvallisen ilmapiirin luomisen tärkeydestä ja kertoo leikillisyyden ja oppimisen toteutumisen tutkimusten mukaan edellyttävän hyvinkin turvallista oppimisympäristöä (Kangas, 2022).

Selvisi, että leikkiä käytettiin monipuolisesti opetuksen eri vaiheissa. Haastateltavat kertoivat esimerkkejä erilaisista leikeistä opetuksen välineenä. Tämän kaltainen leikkiin

perustuva työskentely vapauttaa ilmapiiriä tutkivaan ja elämykselliseen taideoppimiseen (Rusanen ja Mäkinen, 2021). Tutkimukseni löydökset resonoivat Siklanderin ja Kankaan tutkimuksen kanssa (2020; 2022). Leikillisen opetuksen lähtökohtana on siis ennen kaikkea opettaja, joka on löytänyt oman leikillisyytensä ja on valmis tukemaan ja kannustamaan oppilaitansa oman leikillisyyden löytymiseen.

Kerroin, että opinnäytteeni on eräänlainen tutkimusmatka leikillisemmän opetustyylin etsintään. Minua kiinnosti leikillisyyden lisääminen opetukseen ja sain haastateltavilta paljon vahvistusta, miksi sitä kannattaisi käyttää. Lähdin etsimään leikillisyyttä myös kuvataidekasvatuksen ulkopuolelta. Elinan koulutuksessa opin paljon erilaisia leikkejä ja pääsin itsekin kokemaan niiden vaikutuksen vuorovaikutukseen ja ryhmäytymisen toteutumiseen. Vaikka leikkiin ei suoraan liittyisi taidetta, niin se vaikuttaa kuitenkin läsnäolollaan yhdessä toimimiseen ja uskallukseen tehdä. Näitä taitoja tarvitaan myös kuvataidetuoneilla. Koulutuksen jälkeen yritin miettiä mitä opitusta voisi siirtää kuvataideopetukseen ja olin kirjoittanut ylös ajatuksen: *”Leikkimielinen tekeminen nostaa vireystasoa ja voisi virittää oikeanlaiseen tekemisen tunnelmaan ja luovuuden esiin kaivamiseen.”*

Taideopetuksessa leikin yksi tärkeimpiä tehtäviä on johdattaa taiteen tekemiseen, se herättää mielikuvituksen ja virittää kuvalliseen työskentelyyn. Leikin avulla voidaan myös kiinnostua eri asioista ja se voi auttaa taiteen lajin ymmärtämiseen ja lisätä kiinnostusta opetettaviin asioihin. Yksi merkittävä löytö oli mielestäni se, että leikin avulla voidaan löytää ymmärrys sekä luoda tunneside taiteen lajia kohtaan. Leikki ja leikillisuus voisi siis toimia siltana kuvataiteen pariin pääsemiseksi niille, jotka eivät ole siitä luontaisesti kiinnostuneet tai ovat muuten kokeneet sen vaikeaksi. Olin ottanut kuvan Sanoista tekoihin-seminaarin esityksestä, jossa 8-vuotias Juksu sanoi näin: *”Taide on hirveää kidutusta. Minun mielestä taidetta ei saisi olla maapallolla.”* En muista liittyivätkö Juksun kokemukset taiteen kokemiseen vai tekemiseen, mutta tällainenkin äärimmäinen suhtautuminen taidetta kohtaan saattaisi muuttua positiivisempaan suuntaan leikillisyyden kautta. Leikin avulla löytyi hyviä keinoja myös epäonnistumisen sietämiseen.

Ensimmäisessä haastattelussa Elinaa haastatelllessani sanoin vapaamuotoisemman keskustelun aikana, että minua kiinnostaa kuvataidekasvatuksessakin, miten leikin avulla voisi ohjata toimintaa kohti taiteen tekemistä ja toisaalta se, miksipä ei koko taidekasvatus voisi olla leikillistä. Muistan, että tutkimisen alkumetreillä leikillisuus oli kuitenkin mielessäni enemmänkin pieninä irrallisina palasina opetuksen joukossa. Sain paljon uutta ajateltavaa kuvataidekasvattajana toimimiseen. Minua ilahdutti haastateltavilta saatu tieto leikin kokonaisvaltaisuudesta ja sen sulautumisesta luontevasti opetukseen. Ehkäpä kuvataiteilijataustastani johtuen olen aiemmin pitänyt taiteen tekemistä opetuksen tärkeimpänä päämääränä. Haastateltavat sekä muut opinnäytteessä esiin tulleet henkilöt avasivat silmäni kuvataidekasvatuksen monipuolisuudesta; taiteen lisäksi opitaan tietysti myös elämän tärkeitä taitoja ja vahvistetaan yleisesti luovuutta ja mielikuvitusta. Taide on myös väline

käsitellä eri ilmiöitä ja taidetuotoksia tärkeimmiksi asioiksi voikin välillä nousta vaikkapa yhdessä koetut asiat.

Perusteluissa sanoin, että taidekasvatuksen yhtenä tehtävänä on tuoda leikkiä kasvatukseen ja taidekasvatuksen kontekstiin. Haastattelemani taidepedagogit ovat käyttäneet ansiokkaasti leikkiä opetuksen välineenä. Kun leikki tuodaan osaksi opetusta, se jatkuu luontevasti lapsien ja vähän isompienkin elämässä. Rohkaisu leikkiin saattaa innostaa lapset leikkimään myös opetustilanteen ulkopuolella. Rusanen ja Mäkinen (2021) muistuttavat, että luova uskallus muuttuu satunnaisemmaksi yläkouluun kohti mentäessä. He sanovat leikillisen asenteen tukemisen olevan tärkeää kuvittelun voimissaan pitämiseksi (Rusanen & Mäkinen, 2021).

Opin, että leikit voivat olla johdattamassa tärkeiden asioiden äärelle, niiden avulla päästään ihmettelemään, tutkimaan ja kokeilemaan erilaisia asioita ilman suorituspainetta. Olen iloinen siitä, että ennakkokäsitykseni haastateltavien leikillisestä osaamisesta ilmeni moninkertaisesti ja että onnistuin muodostamaan heidän kanssaan hyvän keskusteluyhteyden. Olen tyytyväinen valitsemaani tutkimusmenetelmään, sillä en tiedä olisinko pääsyt samoihin lopputuloksiin valitsemalla jonkin muun menetelmän. Leikkiä kannattaa ehdottomasti tutkia lisää, esimerkiksi ihmettelyn maailman avaaminen myös isommille oppijoille on varmasti merkityksellistä taidekasvatuksen kontekstissa.

Vaikka tiesin olevani leikillinen, minulla ei ollut aikaisemmin konkreettisia keinoja tuoda leikillisyyttä omaan opetukseeni. Tutkimusprosessin jälkeen olen täynnä intoa leikillisiä opetusmetodeja kohtaan. Leikkisänä taideopettajana voin kehittää vuorovaikutusta, luoda merkityksellistä tilaa oppimiselle ja viedä leikkien taiteen äärelle.

6.2 Tutkielman luotettavuudesta

Asennoiduin tutkimuksen tekemiseen alusta asti uteliaasti ja halusin myös varmistua sen ainutlaatuisesta näkökulmasta. Harkitsin tarkkaan tutkimusprosessin rakennetta ja sen vaiheita. Olen pyrkinyt kuvailemaan mahdollisimman tarkasti tutkimuksen eri osiot haastateltavien valitsemisesta aineiston analyysiin. Tutkimusprosessi on avattu muun muassa suorilla aineistolainauksilla ja taulukoinnin avulla. Haastateltavat ovat tarkistaneet lopuksi, että olen tulkinut heidän sanomansa oikein.

Tiedon muodostuksessa ovat tukeneet ohjaajani yliopistonlehtori Leena Knifin lisäksi vanhempi yliopistonlehtori Tiina Pusa, kuvataidekasvattajat Hanna Hakala, Sara Ilveskorpi ja Veera Tiainen sekä kuvataiteilija Elisa Lientola.

Tutkimuskysymykseni oli laaja ja välillä analyysia tehdessäni pohdin sen tarkentamista jälkikäteen. Vaikka leikki näyttäytyy monin tavoin tulosteni ulkopuolellakin, päätin kuitenkin pysyä alkuperäisessä tutkimuskysymyksessä. Alun perin selkeämmin rajattu tutkimuskysymys olisi voinut tehdä tutkielman etenemisestä nopeampaa, mutta toisaalta se olisi voinut aiheuttaa monien mielenkiintoisten näkökulmien pois jäämisen.

Olen pyrkinyt kriittiseen ja arvioivaan työasenteeseen ja reflektoinut tuloksia omaan kokemukseeni perustuen. Vertaillessani tuloksia muihin tutkimuksiin, ilmeni että niissä oli paljon samankaltaisuutta aiemmin tutkittuun. Vaikka sain esille saman tyyppisiä asioita, en pidä tutkimistani turhana, päinvastoin. Haastattelemani henkilöt johdattivat minut yksityiskohtaisesti kuvaillen leikillisen opetuksen maailmaan.

7. Lähdeluettelo

- Eskola, J. & Vastamäki, J. (2015). Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, (s. 27–35). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2005). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Hakkarainen, P. & Brèdikytè, M. (2013). *Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet*. Kogni.
- Heinimaa, E. (2019). *Reggio Emilia -pedagogiikka*. Kuvataidekasvatuksen didaktiikka II-kursin luento Aalto-yliopistossa 12.2.2019.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Huizinga, J. (1967). *Leikkivä ihminen: yritys kulttuurin leikkiaineksen määrittelemiseksi* (2. p.). WSOY.
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvoori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. (s.11–45). Tampere: Vastapaino.
- Kallinen, T. & Kinnunen, T. Etnografia. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Haettu 2.12.2011 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>
- Kangas, M. (2022). *Leikillisuus ja pelillisuus opetuksessa ja koulutuksessa*. eTED-luento 26.10.2022. Rovaniemi: Lapin, yliopisto. Haettu 4.11.2022 osoitteesta <https://vimeopro.com/hufbs/eted>
- Kangas, M. (2014). Leikillisyyttä peliin: Näkökulmia leikillisyyteen ja leikilliseen oppimiseen. Teoksessa L. Krokfors, M., Kangas & K. Kopisto (toim.) *Oppiminen pelissä. Pelit, pelillisuus ja leikillisuus opetuksessa*. (s. 73–92). Tampere: Vastapaino
- Kuula, A. (2006). Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen & I. Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. (s. 124–140). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jyväskylän yliopisto (2022) Koppa, menetelmäpolku: fenomenologia. Haettu 1.11.2022 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tie-teenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia>

Jyväskylän yliopisto (2022) Koppa, menetelmäpolku: fenomenologinen tutkimus. Haettu 1.11.2022 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/fenomenologinen-tutkimus>

MTV-uutiset (2022). ”Leikkimisen muuttuminen huolestuttaa asiantuntijaa – ”Sitä ei voi korvata millään muulla.” MTV-uutiset, 29.10.2022. Haettu 5.11.2022 osoitteesta <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/leikkimisen-muuttuminen-huolestuttaa-asiantuntijaa-sita-ei-voi-korvata-millaan-muulla/8557258>

Mutanen, A. (2022) *Vapauttakaa lapset*. Helsingin Sanomien sunnuntaikolumni, 2.10.2022. Haettu 5.11.2022 osoitteesta <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000008952106.html>

Opetushallitus (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Haettu 1.6.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus (2017). *Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet*. Haettu 13.4.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186920_taiteen_perusopetuksen_laajan_oppimaaran_opetussuunnitelman_perusteet_2017-1.pdf

Opetushallitus (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. Haettu 18.11.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf

Ruokonen, I. (2020). *Varhaiskasvatuksen taidekasvatus – leikkiä, lumousta, oppimista ja hyvää elämää*. Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto VOL. PunaMusta.

Rusanen, S. & Mäkinen, R. (2021). *Virtaavaa leikillisyyttä kuvataiteeseen*. Haettu 1.5.2021 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/virtaavaa-leikillisyytta-kuvataiteeseen>

Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K. ja Torkki, K. (2014). Esteettinen kuvataidekasvatus. Teoksessa *Musta tuntuu punaiselta, kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä*. (s. 26–29). Lasten keskus ja Kirjapaja Oy, Helsinki.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. (s. 427–444). Tampere: Vastapaino.

Salo, U.-M. (2015). Simalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Aaltonen, S. & Högbacka, R. *Umpikujasta oivallukseen: refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. (s. 166–190). Tampere: Tampere University Press.

Siklander, P. & Kangas, M. (2020). Leikillisyyden esi- ja alkuopetuksessa: miten sytyttää innostus oppimiseen. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo, & M. Uitto (Eds.), *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja* (s. 223–241). PS-kustannus.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Kustannusosakeyhtiö Tammi

Unicef (1989). YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Haettu 5.11.2022
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

8. Liitteet

8.1 Haastattelulupa

Olet osallistumassa haastatteluun, joka on osa Santtu (Sari) Koivun Aalto-yliopistossa tekemää opinnäytetyötä. Opinnäytteen tarkoituksena on hahmottaa, miten leikki näyttäytyy taidepedagogisessa toiminnassa. Opinnäyte on tekijänsä eräänlainen tutkimusmatka leikillisemmän opetustyylin etsintään.

Haastattelu taltioidaan ääninauhoitteeksi, josta se litteroidaan kirjalliseen muotoon. Videohaastattelussa haastattelu tallennetaan kuvan kanssa, mutta kuvaa ei tulla käyttämään missään muodossa.

Haastateltava voi kieltäytyä haastattelusta missä vaiheessa tahansa tai kieltää haastatteluaineiston osittaisen käytön missä tahansa haastattelun vaiheessa.

Annan luvan haastattelun nauhoittamiseen.

Esiinnyn haastatteluaineistossa omalla nimelläni.

Osallistujan allekirjoitus

Paikka ja päivämäärä

Kiitos yhteistyöstä!

8.2 Haastateltaville lähetetyt kysymykset

- Millainen taidekasvattaja olet, mikä on sinulle tärkeää?
- Mitä leikki ja leikillisuus merkitsevät sinulle?
- Kerro miten ja miksi käytät leikkiä/leikillisyyttä työssäsi?
- Kertoisitko jonkin onnistuneen leikillisen harjoitteen/kokonaisuuden?
- Mikä on leikin ja taiteen suhde opetuksessasi/pedagogisessa toiminnassasi?
- Minkä ikäisten kanssa olet käyttänyt leikillisiä toimintatapoja?
(onko yläikärajaa?)
- Kuinka saada mukaan myös ne, keitä leikillisuus ei lähtökohtaisesti kiinnosta?
- Haluatko kertoa jotain lisäksi?

"Emme lopeta leikkimistä siksi, että vanhenemme,
vaan vanhenemme, koska lopetamme leikkimisen."
– Herbert Spencer